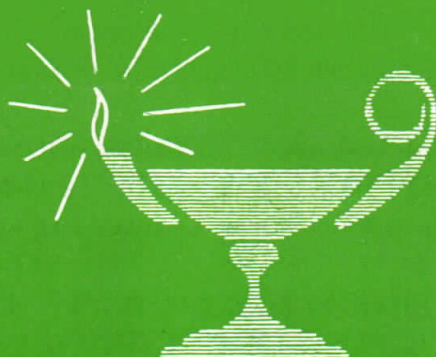


ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Ο ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ (Α. Ν. Τσιριντάνη) 129
- ΜΑΚΑΡΙΟΣ Β΄ - ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ (1870-1950) (Β.Κ. Σταθάκη) 131
- Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821
(Γεωργ. Άχ. Παπαδημητρίου) 138
- ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ «ΑΛΩΣΙ» ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΙΚΟΓΡΑΦΟΥΣ
(Άθηνᾶς Α. Καραμπέτσου) 144
- Ο Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ
(Σπ. Β. Παλασπυροπούλου) 148
- ΚΑΙ ΕΥΡΟΝ ΤΑ ΘΘΝΙΑ ΕΝΔΟΝ (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου) 152
- ΤΟ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ (Γεωργ. Κ. Μαυρικήκη) 153
- ΑΝΑΔΡΟΜΗ (Πανορμίτη) 155
- ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 156
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.)..... 158

ΕΤΟΣ 58ον

ΜΑΪΟΣ 1995

ΑΡΙΘ. 561

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφόρησαν:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΑΡΧΙΜ. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαῖοι τοῦ Πνεύματος «μαρτυροῦν τὴ ἀληθεία».

*

ΠΗΓΗΣ ΚΟΡΟΒΕΣΗ - ΠΟΡΦΥΡΗ

ΠΡΙΝ ΓΙΝΗΣ ΓΟΝΙΟΣ

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοσι

συμπληρωμένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές καὶ χρονογραφήματα.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρόυτα 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 58ον

ΜΑΪΟΣ 1995

Άριθ. 561

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

.....
Θά ἦτο ὅμως ἐντελῶς χιμαιρικὸν νὰ νομισθῆ, ὅτι ἓνας ἀνθρωπισμὸς, ὅπως τὸν ζητοῦν οἱ καιροὶ μας, θά γίνῃ πραγματικότης μὲ ἐπιφανειακὰς μόνον βελτιώσεις πού δὲν θίγουν τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ ἀλλ' ἀποτελοῦν κατ' οὐσίαν συμβιβασμὸν πρὸς τὸ κακόν, πρὸς τὴν ἀσθένειαν πού μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν κρίσιν, πρὸς τὰ «κακῶς κείμενα». Τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ μίαν ριζικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν ὅλην νοοτροπίαν μας, ἀπὸ μίαν ἐκ θεμελίων πνευματικὴν ἀνακαίνισιν, ἢ ὅποια δὲν θά διστάξῃ πρὸ τοῦ σεισμοῦ πού θά προκαλέσῃ, τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ μίαν –ἄς ποῦμε τὴν λέξιν– ἐπανάστασιν δὲν ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ πραγματικότητα τὸν ἀνθρωπισμὸν αὐτόν. Καὶ οἱ καιροὶ εἶναι ὥραιοι διὰ τὴν ἀνακαίνισιν αὐτήν. Τὴν ζητοῦν καὶ οἱ πέτρες!

Βεβαίως, ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ θά εἶναι πνευματικὴ. Τὸ πνεῦμα θά εἶναι τὸ πεδίον τῆς ἐκδηλώσεώς της. Ἄλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐπανάστασις. Ἡ ριζικὴ ἀλλαγὴ τὴν ὅποιαν θά φέρῃ θά ἔχῃ ὡς ξεκίνημά της τὴν ἀδίστακτον ἀποκήρυξιν καὶ τὸ ἀμείλικτον γκρέμισμα κάθε

ψεύτικου οἰκοδομήματος. Θά εἶναι ἐπανάστασις, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ θά ἔχῃ ὁδηγόν της τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ καμμίαν συμβατικότητα καὶ καμμίαν «σκοπιμότητα». «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς», αὐτὸ πέρα γιὰ πέρα εἰς ὅλην τὴν συνέπειαν. Θά εἶναι ἀκόμη ἐπανάστασις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι θά προβάλλῃ ἀξιώσεις. Ἡ μᾶλλον μίαν ἀξιῶσιν. Νὰ ἀρχίσουν ἐπὶ τέλους νὰ γίνωνται πραγματικότης αἱ τόσαι ἐπαγγελίαι. Νὰ ἀρχίσουν ἐπὶ τέλους νὰ πληρῶνονται αἱ συναλλαγματικαὶ τὰς ὁποίας μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ αἰῶνες.

Αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπανάστασις. Δὲν θά κτυπήσῃ κανένα, ἀλλὰ θά δυσσαρεστήσῃ πολλοὺς. Δὲν θά κολακεύσῃ τὰ πλήθη, ἀλλὰ θά δυσσαρεστήσῃ καὶ τὰ πλήθη. Διότι δὲν θά ἔλθῃ διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνεβάσῃ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ δυστυχῶς τὰ δύο αὐτὰ δὲν συμβιβάζονται μεταξύ των. Θά εἶναι ἀκόμη ἐπανάστασις, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι θά στοιχίσῃ πολλὰ εἰς ἐκείνους πού θά τὴν κάμουν. Τοιαῦται

προσπάθειαι τότε μόνον ἐπιτυγχάνουν, ὅταν ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἀνεδαίνουν πάρα πάνω καὶ ἀπὸ τὴν «ψυχρὰν λογικὴν» καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των ἀγάπην, καὶ δέχονται νὰ γίνουν αὐτοὶ θυσία διὰ νὰ ἴδουν οἱ ἄλλοι μίαν ἡμέραν καλυτέραν ἀπὸ τὴν σήμερον.

Καὶ πρέπει νὰ ὑπάρξουν τοιοῦτοι ἄνθρωποι. Τὸ πόσοι θὰ εἶναι, ἂν θὰ εἶναι ὀλίγοι ἢ πολλοί, αὐτὸ ἔρχεται εἰς δευτέραν μοῖραν. Μία τοιαύτη ἐπαναστατικὴ ἀλλαγὴ δὲν χρειάζεται ἀριθμούς καὶ δὲν βασίζεται ἐπὶ στατιστικῶν. Οὔτε εἰς τὴν πλειοψηφίαν ἀποβλέπει, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν, εἰς τὸ πρῶτον ξεκίνημα τοῦλάχιστον, ὀλίγοι ἀντιλαμβάνονται καὶ ἀπειροελάχιστοι ὁμολογοῦν. Χρειάζεται ὅμως πάντως ἀνθρώπους, ἐλάχιστους ἔστω, πὺν πιστεύουν ὅμως εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀνάγκης, τῶν ἀρχῶν, τῆς σωτηρίας ἀποτελεσματικότητος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τὸν ὁποῖον εἶδομεν. Καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ πιστεύουν τόσον, ὥστε μὲ τὴν πίστιν αὐτὴν ὡς δύναμιν νὰ μὴ διστάζουν καὶ δυσαρεσκείας καὶ λιθοβολισμοὺς νὰ ἀντιμετωπίζουν. Νὰ ἀψηφοῦν ἀκόμη – τοῦθ' ὅπερ ἀσυγκρίτως δυσκολώτερον νὰ ἐπιτευχθῇ– τὸν ὄνειδισμὸν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν «ἐξέπνων» ἀνθρώπων!

Καὶ ἂν κανεὶς ἐρωτήσῃ, μὰ πότε λοιπὸν θὰ ἀρχίσῃ μία τοιαύτη δημιουργία, ἢ ἀπάντησις εἶναι, ὅτι ἀπλούστατα, ἔχει ἤδη ἀρχίσει. Αὐτὴ ἢ ἀπογοητεύσεις περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλήσαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν εἶναι ἤδη μία ἀλλαγὴ «δυναμει». Ἄρκει νὰ ἀξιοποιηθῇ, ὥστε τὸ ἐσωτερικὸν γκρέμισμα νὰ μὴν εἶναι ἐκδήλωσις θανάτου ἀλλὰ ζωῆς, νὰ εἶναι ἡ π ρ ὠ τ ῆ π ρ ᾶ ξ ι σ τ ῆ ς ν έ α ς δ η μ ι ο υ ρ γ ι α ς . Αὐτὴ ἢ δημιουργικὴ ἀξιοποίησις τῆς ἀπογοητεύσεως πρέπει νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς μιᾶς τοιαύτης προσπάθειας. Διότι θὰ περιέχῃ ἤδη μέσα τῆς ἐκεῖνο πὺν ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον δημιουργικὸν ξεκίνημα. Θὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ἀνακαινιστικὸν σύνθημα:

Νὰ στραφῇ ἡ ψυχὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου ἀ π ὸ τ ῆ ς ἀ γ ω ν ί α ς π ρ ὸ ς τ ὸ ν ἀ γ ῶ ν α . Τὸν ἀγῶνα διὰ νὰ διαμορφωθῇ ὁ νέος ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος, αὐτὸς καὶ ὄχι ἡ ὠμὴ βία ἢ ἡ ἄψυχος μηχανή, θὰ γράψῃ τοὺς νέους καιροὺς!

(Ἀπὸ τὸ μόνον κυκλοφορήσαν διβλίον τοῦ Καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη μὲ τίτλον «Ὁ ἀνθρωπισμὸς», τόμ. Α', Ἐκδόσεις «Συζητήσεις», Ἀθήνα 1995).



ΜΑΚΑΡΙΟΣ Β΄ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

(1870 - 1950)

Β΄ Μέρος

ΣΤ΄

Στὸ διάστημα αὐτὸ τῆς δεκαπενταετοῦς ἔξορίας του (1931-1946) ὁ Μακάριος παραμένει στὴν Ἀθήνα, ἀποτραβηγμένος σὲ ἓνα μικρὸ δωμάτιο στὸ Παγκράτι στὴν πλατεία Πλαστήρα, ὅπου ζοῦσε δίον λιτὸ καὶ ἀσκητικὸ. Ἐνα τραπεζάκι, δύο τρία καθίσματα καὶ ἓνα κρεβάτι ἦταν ἡ ὅλη ἐπίπλωση τοῦ σπιτικοῦ του. Ἐκεῖ ἐδέχετο τοὺς συμπατριῶτες του μὲ φιλόξενη διάθεση, προσφέροντας τὶς κυπριώτικες σταφίδες καὶ τὴν πατροπαράδοτη κουμανδαρία, προκειμένου νὰ ἐνημερώνεται γιὰ τὰ κυπριακὰ θέματα καὶ ἰδιαίτερα ὅσα ἀφοροῦσαν τὴν ἐπαρχία του τὴν Κυρήνεια. Στὸ πρόσωπό του οἱ συμπατριῶτες του εὗρισκαν πάντοτε τὸν στοργικὸ τους καθοδηγητὴ καὶ θερμὸ ὑποστηρικτὴ τῶν δικαίων τους. Ἀνακούφιζε, ἐνίσχυε, διηκούλυε· πόσα ὄρφανὰ κυπριωτόπουλα δὲν εἰσήγαγε σὲ κρατικὰ ἰδρύματα, γενόμενος ὁ ἴδιος ὑπεύθυνος φροντιστῆς καὶ κηδεμόνας τους.

Τίμιος, συνεπής, ἀξιοπρεπής καὶ ἀδέκαστος ὅπως ἦταν, εἶχε ἐπιβληθεῖ ἐξ ἀρχῆς παντοῦ. «Ὁ δεσπότης τῆς Κύπρου» εἶχε ἀποβεῖ προσωπικότητος. Τὰ ὑπουργεῖα τὸν ἐδέχοντο χωρὶς διατυπώσεις, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι τὸν περιέβαλαν μὲ ἀνυπόκριτο σεβασμὸ καὶ ὅλοι τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν ἐτιμοῦσαν. Γνωστὰ ἦσαν καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β΄ ἀπέναντί του. Ὅχι σπανίως ὁ βασιλεὺς τὸν ἐδέχετο στὰ Ἀνάκτορα, ὅπου συνομιλοῦσε μαζί του ὡς πρὸς

στενὸ προσωπικὸ τοῦ φίλου.

Τακτικώτατη ἐπαφὴ εἶχε μὲ τὸν σὺννεξόριστο καὶ συναγωνιστὴ του τὸν νομικὸ Σάββα Λοῦζιδη, ὁ ὅποιος διατηροῦσε δικηγορικὸ γραφεῖο στὴν Ἀθήνα, τὸ ὁποῖο ἦταν συνάμα καὶ κέντρο τῶν κυπρίων πατριωτῶν. Ἐκεῖ μετέβαινε τακτικώτατα καὶ πεζοπορῶν, προκειμένου νὰ ἐνημερώνεται στὰ κυπριακὰ θέματα καὶ νὰ κατευθύνει τὶς ἐνέργειες τῶν ἀγωνιζομένων γιὰ τὴν κυπριακὴ ὑπόθεση.

Στοὺς πρόποδες τῆς Ἀκροπόλεως βρίσκεται ἓνας μικρὸς παλαιῖκός ναὸς ἀφιερωμένος στοὺς Ἁγίους Ἀναγύρους, μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἐκεῖ συνήθως ἱεουργοῦσε καὶ ὠμιλοῦσε, ἠλεκτρίζοντας τὸ πυκνὸ ἐκκλησίασμα, τὸ ὁποῖο προσηλωμένο τὸν παρακολουθοῦσε μὲ προσοχὴ καὶ κατάνυξη. Θέματα τῶν κηρυγμάτων του: Ὁ δομὺς ἔλεγχος τῶν κοινωνικῶν ἀσχημιῶν, ἡ ὑπογράμμιση τῶν ὑποχρεώσεων τῶν πιστῶν ἔναντι τῆς πατρίδας, τὸ δράμα τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου, τὸ ὄραμα μιᾶς ἀληθινᾶς χριστιανικῆς καὶ μεγάλης μὲ τὴν Κύπρο ἐνωμένης Ἑλλάδος, μὲ τὰ ὁποῖα συνήγειρε τὶς καρδιὰς τῶν ἀκροατῶν του.

Τὰ οἰκονομικὰ του ἦταν πάντοτε περιορισμένα, τόσο τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀσκοῦσε τὰ ἐπισκοπικὰ του καθήκοντα στὴν Κυρήνεια, ὅσο καὶ τὴν περίοδο τῆς ἔξορίας του στὴν Ἀθήνα. Τὰ ἔσοδά του περιορίζοντο σὲ μόνη τὴν ἀντιμισθία του. Ἐναν νερόμυλο ἀπὸ πατρικὴ κληρονομία τὸν ἐπώλησε καὶ τὸ ἀντίτιμο τὸ διέθεσε γιὰ

τήν ανέγερση σχολείου στην γενέτειρά του στον Πρόδρομο. Επίσης από την πώληση ενός πατρικού άμπελιού –κατά την διάρκεια της έξορίας του– εισέπραξε 300 λίρες, τις οποίες διέθεσε για τὸ ποίμνιό του, πὸν ὑπέφερε οικονομικά σὲ περίοδο ξηρασίας. Στην Ἀθήνα διαβιούσε μὲ τὸ ποσὸν τῶν 10 λιρῶν μηνιαίως, τὸ ὁποῖο ἐλάμβανε προπολεμικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολή του.

Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἔθνικὴ ἔξαρση στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1940 τὸν θρῖσκει ἐξόριστο στὴν Ἀθήνα. Ὁ παλαιὸς ἐθελοντὴς τῶν βαλκανικῶν πολέμων ξυπνᾷ μέσα του καὶ τὸν κάνει ἄλλον ἄνθρωπο. Εἶναι ἀνείπωτος ἡ ὑπερηφάνειά του καὶ ἡ χαρὰ του καμαρώνοντας τὰ κυπριωτόπουλα, ἐθελοντὲς, ντυμένα τὴν τιμημένη στολή τοῦ ἑλληνα στρατιώτη νὰ συμβάλλουν στὸν νικηφόρο ἀγῶνα. Τὶς ἡμέρες τῶν θριάμβων διαδέχεται ἡ κατάρρευση τοῦ μετώπου καὶ ἡ τριπλὴ κατοχή. Στὶς ἡμέρες τῆς ἀγωνίας τὴν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα τοῦ 1941 ἐνισχύει μὲ τὰ κηρύγματά του τὸ ἐκκλησιαστικὸν ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων στὴν Πλάκα.

Ζ'

Τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς εἶναι περίοδος σκληρῆς δοκιμασίας γιὰ τὸν Κύπριο ἱεράρχη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γενικὴ ἀνέχεια, πὸν ταλαιπώρησε φρικτὰ τὸν ἑλληνικὸ λαό, στὴν περίπτωσιν τοῦ Μακαρίου ἦλθε νὰ προστεθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔμεινε χωρὶς κανένα οικονομικὸ πόρο, ἔνεκα τῆς διακοπῆς κάθε ἐπικοινωνίας τῆς Κύπρου μὲ τὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα. Ἡ πατρικὴ του εὐαίσθησις τὸν κάνει νὰ μὴ δέχεται βοήθεια ἀπὸ κανένα, μήπως ἡ προσφορὰ αὐτὴ γίνῃ αἰτία νὰ στερηθοῦν ἄλλοι νεώτεροι τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ ὅταν οἱ συνεργάτες του τοῦ στέλλουν λίγα τρόφιμα, τὰ ἐπιστρέφει, συνιστώντας νὰ δοθοῦν στὰ μικρὰ παιδιὰ τῆς γειτονίας, πὸν ὑποσιτίζονται.

Στὰ χρόνια αὐτὰ τοῦ πολέμου οἱ ὑπὴ-

ρεσίες τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας ἀναζητοῦν πρόσωπα δυσασεσημένα καὶ κατατρεγμένα ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, προκειμένου νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν γιὰ τοὺς δικούς τους σκοπούς. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπιλέγουν καὶ τὸν Μακάριο τὸν ὁποῖον βολιδοσκοποῦν, προτείνοντάς του νὰ προσφέρει ὑπηρεσίες μὲ ἀντιαγγλικὲς δηλώσεις καταδικάζοντας τὸ Βρεταννικὸ τυραννικὸ καθεστῶς στὴν Κύπρο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἀπέρριψε μετὰ ὀργῆς ἀσυζητητί, ἀπαντώντας ὅτι: σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ πατρίδα του ἐμάχετο στὸ πλευρὸ τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας καὶ εὕρισκετο ὑπὸ γερμανικὴ κατοχὴ δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ κάνει ὄ,τιδήποτε πὸν θὰ ἐξασθενούσε τὸν κοινὸ ἀγῶνα Ἑλλάδας καὶ Ἀγγλίας. Ἐπίσης δὲν δέχεται καμμιά βοήθεια ἀπὸ τὴν κατοχικὴ κυβέρνησιν τοῦ Γ. Τσολλάκογλου, μὲ τὸν ὁποῖον συνεδέετο ἀπὸ παλιὰ μὲ προσωπικὴ φιλία.

Κατὰ τὴν κατοχικὴ περίοδο ἐλειτοῦργοῦσε στὴν Ἀθήνα ἡ «Ἐστία Κυπρίων», τῆς ὁποίας εἶχε ὀρισθεῖ ὡς ἐπίτιμος πρόεδρος καὶ στὴν ὁποία μεταξὺ τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων ὀργανώθηκε συσσίτιο γιὰ τοὺς ἀποκλεισμένους Κυπρίους φοιτητές. Κατ' ἀρχὴν δέχεται μιὰ μικρὴ βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἐστία, ἀργότερα ὅμως τὴν ἀρνεῖται, ὑποδεικνύοντας πτωχὲς καὶ λιμοκτονούσες οἰκογένειες, στὶς ὁποῖες προτείνει νὰ ἐκχωρηθεῖ ἡ δική του μερίδα φαγητοῦ.

Οἱ στέρησεις, ἡ προχωρημένη ἡλικία του –ἦταν 72 ἐτῶν– οἱ συγκινήσεις καὶ οἱ θλίψεις γιὰ τὴν δυστυχία πὸν εἶχε ἐπιφέρει ὁ πόλεμος κάμπουν τὸν ὀργανισμό του καὶ μίαν ἡμέραν τοῦ 1942 τὸν περισυλλέγουν λιπόθυμο ἀπὸ τὸ πεζοδρόμιον καὶ τὸν μεταφέρουν στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στοὺς Ἀμπελοκήπους καὶ στὴν συνέχεια μετάγεται στὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Βούλας. Ἐκεῖ ἡ παραμονὴ του εἶναι ἀνετη –λαμβανομένων ὑπόψιν τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς– ὅπου ὄλο τὸ προσωπικὸ τοῦ θεραπευτηρίου ἀπὸ τὸν διευθυντή, τοὺς γιατροὺς καὶ τὶς ἀδελφές τὸν περιβάλλ-

λουν με ἐξαιρετική ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση. Ἐκεῖ παρέμεινε ὑπὸ ἀνάρρωση μέχρι καὶ τὴν λήξη τοῦ πολέμου δεχόμενος τὶς ἐπισκέψεις τῶν φίλων καὶ τῶν συμπατριωτῶν του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπληροφορεῖτο καὶ τὶς ἐξελίξεις στὴν ἀγαπημένη του Κύπρο. Ἰδιαίτερη συγκίνηση τοῦ προκάλεσε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἢ ἐπίσκεψη τοῦ πιστοῦ συνεργάτη του καὶ γνωστοῦ γιὰ τοὺς ἐνωτικούς ἀγῶνες του κυπρίου δημοσιογράφου Πολύκαρπου Ἰωαννίδη.

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1946 ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀθήνα κυπριακὴ ἀντιπροσωπεία με ἐπικεφαλῆς τὸν τοποτηρητὴ ἐπίσκοπο Πάφου Λεόντιο. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνέτεινε, παράλληλα με τὴν ὅλη βελτίωση τῆς υγείας του ποὺ εἶχε συντελεσθεῖ με τὶς φροντίδες τῶν ἰατρῶν τοῦ Ἀσκληπείου, νὰ ἐπανεύρει ὁ σεβάσμιος πρεσβύτες—ἦταν πλέον 76 ἐτῶν— τὸν ἀγωνιστικὸ του παλμό. Συγκινητικὴ ἐκδήλωση τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὑπῆρξε ἡ τελετὴ καταθέσεως ἀπὸ τὴν κυπριακὴ ἀντιπροσωπεία στεφάνου στὸ μνημεῖο τοῦ ἀγνώστου στρατιώτη, ὅποτε ὁ Μακάριος θαλερὸς καὶ ἐνθουσιώδης, δίπλα στὸν Λεόντιο, ἐπροχώρησε πρὸ τοῦ κενοταφίου καὶ γονυπετῆς προσευχήθηκε γιὰ τὴν κυπριακὴ ὑπόθεση, ἐνῶ στὴν συνέχεια εὐλογοῦσε τὰ συγκεντρωθέντα πλήθη σὲ μία ἀτμόσφαιρα πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἐλεγε κανεὶς, ὅτι ὁ λευκασμένος ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ τὶς ταλαιπωρίες διβλικὸς αὐτὸς ἱεράρχης ἐσυμβόλιζε τὴν στιγμή ἐκείνη τὴν ἀκαμπτὴ θέληση γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ καὶ τὸ ἀγέραστο τῶν παραδόσεων καὶ ἰδανικῶν τῆς φυλῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ λίγες ἡμέρες πρὶν, στίς 30 Ὀκτωβρίου 1946, εἶχε ὑπογραφῆ ἀπὸ τὶς βρεταννικὲς ἀρχὲς ἢ ἄρση τοῦ διατάγματος τῆς ἐκτοπίσεώς του καὶ τοῦ ἐδίδετο ἡ ἄδεια ἐπανόδου του στὴν πατρίδα. «*Εἶμαι ἐξουσιοδοτημένος—τοῦ ἔγραφε ὁ ἀποικιακὸς γραμματέας Κύπρου— νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι ἡ εἰδικὴ ἀπαγόρευση γιὰ τὴν εἴσοδόν σας στὴν Κύπρο ἔπαυσε*

νὰ ἰσχύει. Ὡς ἐκ τούτου, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιθυμεῖτε, μορεῖτε νὰ ἐπιστρέψετε στὴν νῆσο, συμμερφούμενος ἀπλῶς με τὶς συνήθεις διαδικασίες θεωρήσεως τῶν διαβατηρίων.

Ἐπιπλέον ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια ἀπουσίας, πικριῶν, ἀγῶνων, στερησεων, ἐθνικῶν ταλαιπωριῶν θὰ ἐπέστρεφε, σὲ προχωρημένη ἡλικία βέβαια, στὸ ποιμνίό του καὶ στὸν ἑλληνισμὸ τῆς Κύπρου, προκειμένου νὰ προσφέρει τὶς τελευταῖες ἀλλὰ σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὸν τόπον του. Ἡ χαρὰ του εἶναι ἀπερίγραπτη καὶ ἀναζωγονημένος ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητη αὐτὴ τροπὴ τῶν πραγμάτων διεκπεραιώνει τὶς τυπικὲς διαδικασίες θεωρήσεως τοῦ διαβατηρίου μόνος του καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀναχωρήσει με τὸ ἀτμόπλοιο «Κορινθία» στίς 19 Δεκεμβρίου 1946 ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μέσω Ἀλεξανδρείας γιὰ τὴν Λεμεσό.

Η'

Τὸ ταξίδι αὐτὸ τῆς ἐπιστροφῆς μετὰ τὴν μακροχρόνιον ἐκτόπιση ἀνοίγει στὸν Μακάριο, παρὰ τὸ προχωρημένο τῆς ἡλικίας του, νέες προοπτικὲς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς δράσεως. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθεῖ καὶ τὸ πόσο συνδέθηκε με τοὺς ἀνθρώπους στὴν Ἀθήνα ὅπου φιλοξενήθηκε καὶ τὸν ἐφρόντισαν στὰ δύσκολα αὐτὰ χρόνια—καὶ ἰδίως τὰ κατοχικά— ποὺ ἔζησε στὴν ἐξορία. Τοὺς ἀπλοϊκοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοῦ συμπαροστάθηκαν δὲν τοὺς ἔξεχασε καὶ τοὺς βοήθησε ἀπὸ τὴν Κύπρο. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἡ μητρόπολη Κυρηνείας σὲ ἀνταπόδοση εὐγνωμοσύνης στὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ καὶ στὸ Ἀσκληπιεῖο Βούλας ἀποφάσισε νὰ ἀνεγείρει ναὸν στὸν χώρον τοῦ νοσοκομείου, ἀπὸ δεῖγμα τῆς ἐκτίμησης πρὸς ἐκείνους, ποὺ συντήρησαν στὴν ζωὴ σὲ χρόνια δύστηνα τὸν σεβάσμιο Μητροπολίτη τους.

Εἶναι περιττὸ νὰ ὑπογραμμίσαι κανεὶς τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ, τὴν ὁποία ἐπεφύλαξε στὸν Μακάριο ὁ κυπριακὸς

λαός την ημέρα της αφίξεώς του στις 22 Δεκεμβρίου 1946 και την βαθειά συγκίνηση, πού έδοκίμασε ο ίδιος από το γεγονός αυτό.

Ποικίλα και μεγάλα προβλήματα έθνικα και εκκλησιαστικά είχε να αντιμετωπίσει κατά την επάνοδό του και νέες καταστάσεις είχαν επικρατήσει στην δεκαπενταετία πού είχε διαρρεύσει από την εποχή της εξέγερσεως του 1931.

Ένα από τα πρώτα του μελήματα ήταν η ενίσχυση και η αναζωπύρωση του έθνικου πόθου για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στις αρχές Φεβρουαρίου 1947 Κυπριακή αντιπροσωπεία με επικεφαλής τόν τοποτηρητή μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο είχε μεταβεί στο Λονδίνο, προκειμένου να θέσει το κυπριακό ζήτημα στην αγγλική κυβέρνηση. Έπειδή η στάση της τελευταίας ήταν όπωσδήποτε αρνητική ο Μακάριος έστειλε τηλεγράφημα προς τόν Έλληνα Πρωθυπουργό Δημ. Μάξιμο ζητώντας την ελληνική συμπαράσταση και στόν Άγγλο πρωθυπουργό Κ. Άττλν διαμαρτυρούμενος για την αγγλική στάση, ενώ στις 14 Φεβρουαρίου συνεκάλεσε επιβλητικό παγκύπριο συλλαλητήριο στην Λευκωσία για την έκφραση του αισθήματος δυσφορίας του λαού για την αρνητική θέση τών Βρεταννών.

Είς αντιπερισπασμόν αυτών τών φιλενωτικών κινήσεων του κυπριακού έλληνισμού η αγγλική πλευρά, υπό την διοίκηση του τότε κυβερνήτη της Κύπρου λόρδου Γουϊνστερ, πρόσφερε στόν κυπριακό λαό ένα είδος έξαιρετικά περιορισμένης αυτόνομίας τόν Ιούλιο του 1947, τó όποιο έχαρακτήρισε ως νέο Συντάγμα της Κύπρου. Για την προώθηση του σχεδίου αυτού και τόν καταρτισμό του Συντάγματος προσκάλεσε εκπροσώπους τών έλληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων σέ μία προκαταρκτική συμβουλευτική διάσκεψη. Η αγγλική πρόταση βρήκε προθύμους για συμμετοχή στην συμβουλευτική αυτή επιτροπή την τουρκοκυπριακή πλευρά. Έξ

άλλου οι πρώτες ανεπίσημες αντιδράσεις στούς έλληνοκυπριακούς κύκλους για την άποδοχή της αγγλικής προτάσεως ήταν μάλλον θετικές κυρίως από την άριστερά παρατάξη του ΑΚΕΛ (Άνορθωτικό κίνημα εργαζόμενου λαού), τó όποιο στά χρόνια του πολέμου είχε αποκτήσει σημαντική έπιρροή στις λαϊκές μάζες. Η αδιάλλακτη όμως γραμμή πού χάραξαν δυναμικά στοιχεία της έθνικόφρονος παρατάξεως επιβλήθηκε τελικά σέ όλους τούς Έλληνοκυπρίους. Με επικεφαλής την Έθναρχία της οποίας προήδρευε ο Μακάριος με την ιδιότητά του ως τοποτηρητού του αρχιεπισκοπικού θρόνου δήλωσαν πώς δέν θα συμμετάσχουν στην Συμβουλευτική Διάσκεψη και εξέφρασαν δημόσια την αντίθεσή τους στην πρόταση για τόν καταρτισμό του Συντάγματος με δύο διαγγέλματα (8 Αύγουστου και 20 Οκτωβρίου 1947) προς τόν Όρθόδοξο κυπριακό λαό στά όποια μεταξύ τών άλλων έτονίζετο ότι: «Ο Κυπριακός λαός μακράν του να τρέφει αντιβρετανικά αισθήματα, την υπό της Μεγάλης Βρεταννίας απόδοσιν της ελληνικής αυτής νήσου είς τας μητρικάς αγκάλας θεωρεί ως επιτακτική ύποχρέωσιν κατά την μεταπολεμική αυτήν περίοδον, καθ' ην η έλευθερία τών ύποδούλων λαών οφείλει να είναι ó καρπός τών θυσιών της ανθρωπότητας, ήτις έπίστευσεν είς τας περι έλευθερίας και δικαιοσύνης διακηρύξεις τών ισχυρών».

Σέ δεύτερο διάγγελμα (10-10-1947) έκτός από την επανάληψη τών απόψεων για την απόρριψη του προσφερομένου από την αγγλική διοίκηση Συντάγματος και την διακήρυξη του πόθου τών Κυπρίων για την ένωση με την Ελλάδα, έξ άφορμής της διαλλακτικής στάσεως του ΑΚΕΛ στην συγκεκριμένη περίπτωση της άποδοχής του σχεδίου συντάγματος, ο Μακάριος εύρηκε την εύκαιρία όχι μόνον να καταγγείλει την απόκλιση της παρατάξεως αυτής από την έθνικη γραμμή, αλλά και να διαφωτίσει τόν κυπριακό λαό επί

τῶν θέσεων τῆς κομμουνιστικῆς θεωρίας, περὶ τῆς ἀθεϊστικῆς τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν «πάντων τῶν παραπλανηθέντων ὅτι: ὁ κομμουνισμὸς εἶναι τελειῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ οὐδεὶς ἀληθὴς Χριστιανὸς Ἑλληὴ δύναται νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ κομμουνιστής». Τελειώνοντας τὸ διάγγελμα αὐτὸ καλοῦσε ὅλους τοὺς παραπλανηθέντες νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι μὲ αὐτὴν τὴν δυναμικὴ παρέμβαση τοῦ Μακαρίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στελεχῶν τοῦ ἐνωτικῆς κινήματος ἐναυάγησαν τὰ σχέδια τοῦ ἄγγλου κυβερνήτη γιὰ τὴν ἐκπόνηση ἀποικιακοῦ συντάγματος γιὰ τὴν Κύπρο.

Θ'

Παράλληλα πρὸς τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναπτέρωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἐξελίσσετο καὶ τὸ ἔργο ἀναδιοργανώσεως τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ 1931 ἔστρεφετο οὐσιαστικὰ ἐπισκόπων καὶ ἀπὸ τὸ 1933 μὲ τὸν θάνατο τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς Κυρίλλου Γ' παρέμενε ἔκτοτε ἀκέφαλος. Ἔτσι λοιπὸν πρώτη φροντίδα μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Μακαρίου ἦταν ἡ συγκρότηση τῆς κληρικολαϊκῆς Συνόδου γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου. Κατ' αὐτὴν Ἀρχιεπίσκοπος ἐξελέγη ὁ μέχρι τότε τοποτηρητῆς τοῦ θρόνου μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος ὁ Α', ἡ θητεία τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε βραχύδιος, διότι λίγους μῆνες μετὰ τὴν ἐκλογή του —στὶς 26 Ἰουλίου 1947— σὲ ἡλικία 50 ἐτῶν ἀπέθανε. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Λεοντίου τοποτηρητῆς τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Κύπρου ἀνέλαβε ὁ Μακάριος, ὁπότε μὲ τὴν ιδιότητά του αὐτὴν ἐξέδωσε ἐγκύκλιο γιὰ τὴν ἐκλογή ἐιδικῶν καὶ γενικῶν ἀντιπροσώπων πρὸς ἀνάδειξη Ἀρχιεπισκόπου. Ἡ ἐκλογή ἐγίνε τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1947 ὁπότε Ἀρχιεπίσκοπος ἐξελέγη ὁμόφωνα σὲ ἡλικία 77 ἐτῶν ὁ Μακάριος καὶ

ἡ ἐνθρόνισή του ἐγίνε τὴν ἴδια ἡμέρα στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη. Στὸν ἐνθρονιστήριο λόγο του ἀνήγγειλε τὸ πρόγραμμα τοῦ καὶ ἐξέθεσε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἀδιάλλακτη πολιτικὴ του ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν θεμάτων, τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἀκολουθήσῃ σὰν ἡγέτης τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Καὶ γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς πολιτικῆς προέβη στὴν ἀναδιοργάνωση τῶν ἑλληνοκυπρίων στὸν ἐκκλησιαστικὸ καὶ πολιτικὸ τομέα. Ἔτσι μετὰ τῶν ἄλλων στὶς 13 Ἰουλίου 1948 ἡ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατάρτισε «Ἐθναρχικὸν Συμβούλιον πρὸς προώθησιν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐνωτικοῦ Ἀγῶνος».

Τὸ Ἐθναρχικὸ αὐτὸ Συμβούλιο, ἀφοῦ ἔκαμε σύντομα τὴν ὀργάνωσή του καὶ τὴν στελέχωσέ του ἀνέπτυξε εὐρεία δράση μὲ συλλαλητήρια, μὲ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Κύπρος» ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ Νίκου Κρανιδιώτη, μὲ ὁμιλίες, μὲ κάθε ἄλλο πρόσφορο μέσον.

Τοῦ Ἐθναρχικοῦ Συμβουλίου ἰδρυτῆς καὶ ἐμπνευστῆς ἦταν ὁ νέος Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ὁ Β'. Τὸ Συμβούλιο αὐτὸ διέθετε δύο δραστηρίους ἀντιπροέδρους, τοὺς νεοεκλεγέντες νέους μητροπολίτες, τὸν Κιτίου Μακάριο (τὸν μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο καὶ πρῶτον Πρόεδρο τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας) καὶ τὸν Κυρηνείας Κυπριανόν, ἱερομένους ἐντελῶς διαφορετικοῦ χαρακτήρα καὶ ἰκανοτήτων. Καὶ οἱ δύο, ἡλικίας τότε κάτω τῶν 38 ἐτῶν, ἦσαν φλογεροὶ πατριῶτες. Παράλληλα ἐπὶ τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ Μακαρίου Β' καταβλήθηκε προσπάθεια γιὰ τὴν συστηματοποίηση τοῦ ἔργου τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, ὀργάνωσε ἐράνους γιὰ τὰ θύματα τοῦ ἀνταρτοπολέμου καὶ τοὺς πλημμεροπαθεῖς στὴν Ἑλλάδα, ἰδρύθηκε ἱερατικὴ σχολή.

Ἡ ἀπήχηση ποὺ εἶχαν ὅλες αὐτὲς οἱ ἐνέργειες, τὸ ἔργο τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, ἡ διαφώτιση καὶ ἡ ἐθνικὴ καθοδήγηση εἶχαν ἄμεσα καὶ ἐμφανῆ ἀποτελέσματα στὸν κυπριακὸ λαό. Ἡ ἐπιρροή τῆς

αριστεράς στις λαϊκές μάζες συρρικνώθηκε. Τοῦτο ἀπέδειξαν καὶ οἱ δημοτικὲς ἐκλογές τὸν Μάιο τοῦ 1949, ὅποτε ὅλοι οἱ ἀγροτικοὶ Δῆμοι καὶ ἐκεῖνος τῆς Λευκωσίας ἐπανῆλθαν σὲ ἐθνικὰ χέρια, γεγονός τὸ ὅποιον εἶχε σὰν συνέπεια καὶ τὸ ΑΚΕΛ ὑπὸ νέα ἡγεσία νὰ πάρει σαφῆ θέση ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα, παρ' ὅλον ὅτι πρὸ διετίας, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1947, εἶχε προανατολισθεῖ στὴν ἀποδοχὴ τοῦ σχεδίου συντάγματος τοῦ Γουϊνστερ γιὰ αὐτοκυβέρνηση. Στὸ διάστημα αὐτὸ τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ ὁ Μακάριος Β' σὲ κάθε εὐκαιρία ἐπισκέψεως ἐπισήμου Βρεταννοῦ στὴν Κύπρο —ὅπως τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1949 τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Ἀποικιῶν Μαρτίν καὶ τὸν Νοέμβριο τοῦ αὐτοῦ ἔτους τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Σίνγουελ— ἔθετε ὑπ' ὄψη των τὴν ἀναλλοίωτη ἐθνικὴ ἀξίωση τῶν Κυπρίων γιὰ ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὶς ἀρχές αὐτές καὶ ἀπὸ τὴν ὅλη βρεταννικὴ στάση στὸ θέμα αὐτὸ διεπίστωσε τὴν ἀδιαλλαξία τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ πόθου τῶν Κυπρίων.

Κατόπιν αὐτοῦ ἡ Ἐθναρχία ἀποφάσισε τὴν 1 Δεκεμβρίου 1949 νὰ ὀργανώσει ἕνα δημοψήφισμα, ποῦ θὰ διαδήλωνε τὴν θέληση τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου γιὰ ἔνωση των μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως πρὶν ἀπὸ κάθε ἐνέργεια, ἡ Ἐθναρχία ζήτησε ἐγγράφως ἀπὸ τὸν Βρεταννὸ κυβερνήτη νὰ διεξαγάγει ἐκεῖνος τὸ δημοψήφισμα. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνηση ἀπέρριψε τὸ αἶτημα, δήλωσε ὅτι τὸ θέμα γι' αὐτὴν εἶναι κλειστὸ καὶ ἄφησε νὰ νοηθεῖ ὅτι σὲ αὐτὸ συμφωνοῦσε καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση. Παρεκάλεσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου νὰ ἀποφύγει κάθε τέτοια ἐνέργεια. Ἡ Ἐθναρχία ὅμως προχώρησε στὸ δρόμο ποῦ εἶχε χαράξει. Δὲν ἐπηρεάσθηκε οὔτε ἀπὸ τὴν στάση τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀθήνας, ποῦ μὲ δηλώσεις τοῦ τότε Προέδρου Ἀλεξ. Διομήδη στὶς 15-12-1949 πῆρε προσεκτικὰ σαφῆ θέση. Στὶς δηλώσεις αὐτές ὁ Ἑλλην Πρωθυπουργὸς ἀφοῦ διαδήλωσε

τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὸν κυπριακὸ Ἑλληνισμό, ἀλλὰ καὶ τὶς δυσκολίες τοῦ ὅλου ζητήματος κατέληξε λέγοντας ὅτι «ἡ περαιτέρω συνέχις τῆς περὶ τὸ κυπριακὸν διεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης δὲν προάγει τὸ ζήτημα καὶ κινδυνεύει ἀντιθέτως νὰ γίνῃ πρόξενος ζημίας διὰ τὴν διεθνή θέσιν τῆς χώρας». Καὶ μιλοῦσε τότε μία ἑλληνικὴ κυβέρνηση εὐρυτάτου συνασπισμοῦ, στὴν ὁποία μετείχαν ὅλα σχεδὸν τὰ μετέχοντα στὴν Βουλὴ τοῦ 1946 πολιτικὰ κόμματα. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν μποροῦσαν νὰ σταματήσουν τὸν πατριωτικὸ ἐνθουσιασμό τῆς Ἐθναρχίας.

Ἐπειτα ἀπὸ μία ἐργώδη ὀργάνωση τὸ δημοψήφισμα ἔγινε μὲ συλλογὴ ἐπὶ μία ἑβδομάδα (15-22 Ἰανουαρίου 1950) τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐγγεγραμμένων στοὺς ἐνοριακοὺς καταλόγους. Προσῆλθε καὶ ἐψήφισε ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τὸ 95,73% τῶν Ἑλληνοκυπρίων. Καὶ ἕνα μέρος ἀπὸ ὅσους δὲν ἐψήφισαν —σχεδὸν ὅλοι πιθανότατα— ἀπέσχον, διότι εἶχαν ἐργοδοτῆ τὴν Βρεταννικὴ διοίκηση τῆς Μεγαλονήσου.

Τὸ δημοψήφισμα μὲ τὴν ἐπιτυχία ποῦ εἶχε σημειώσει, μὲ τὸν ἐνθουσιασμό ποῦ εἶχε προκαλέσει στὴν Κύπρο, μὲ τὶς ἰδεολογικὲς δυνάμεις ποῦ ὑπῆρχαν πίσω του, μὲ τὴν πνοὴ ποῦ ἔδινε ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἐπρόκειτο δέβαια νὰ μείνει ἀπλῶς μία ἐπισημότερη καὶ σαφέστερη εὐχὴ τῶν Ἑλληνοκυπρίων. Ἡ Ἐθναρχία ἀποφάσισε νὰ διεθνοποιήσει τὸ θέμα, ποῦ τὸ θεωροῦσε ἀποκλειστικὰ δικό της.

Τὴ διεθνοποίηση τὴν ἐπεδίωξε μὲ τὴν ἐπίσημη παράδοση ἀντιτύπων τῶν τόμων τοῦ δημοψηφίσματος στὴν Ἑλληνικὴ καὶ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση, στὸν Ὀργανισμό τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν καὶ μὲ τὴν προβολὴ τοῦ κινήματος γιὰ τὴν ἔνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνέλαβε κυπριακὴ ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Κυρηνείας Κυπριανὸν Κυριακίδη, ἡ ὁποία ἀνεχώρησε στὶς 14 Μαΐου 1950 γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ, προκειμένου νὰ ἀξιο-

ποιήσει την έκφρασθεΐσα με τὸ Δημοψήφισμα θέληση τοῦ ἑλληνοκυπριακοῦ λαοῦ.

Γ'

Στὴν φάση αὐτή, πού τὸ ἐνωτικὸ κίνημα τῶν Ἑλληνοκυπρίων ἐλάμβανε διεθνεῖς διαστάσεις καὶ ἡ κυπριακὴ ἀντιπροσωπεΐα εὐρίσκετο στὸ ἐξωτερικόν, στὶς 28 Ἰουνίου 1950 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ὁ Β', σὲ ἡλικία 80 ἐτῶν, ἤρεμος καὶ γαλήνιος, ἐγκατέλειπε τὸν κόσμον αὐτόν, χωρὶς δέβαια νὰ εὐτυχήσει νὰ δεῖ ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχε ἐργασθεῖ καὶ ἀγωνισθεῖ κυριολεκτικὰ μέχρι τὴν τελευταία του πνοή, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶχε ἐπιτελέσει ἔργο ἱστορικὸ καὶ εἶχε προωθήσει σημαντικὰ τὸ ἐνωτικὸ κίνημα.

Στὰ 45 χρόνια πού ἔχουν διαρρεῦσει ἀπὸ τὸν θάνατό του ἡ κυπριακὴ ὑπόθεση πέρασε ἀπὸ πολλές, κατὰ τὸ πλεῖστον ὀδυνηρὲς, φάσεις καὶ ἡ προοπτικὴ ἐπιλύσεως τοῦ ὅλου ζητήματος εἶναι ἀδέβαιη. Οἱ γραμμὲς τὶς ὁποῖες ἐχάραξε ὁ Μακάριος Β' ὡς ἐθνικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης δὲν ἐτηρήθησαν πάντοτε μετὰ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σταθερότητα, δηλαδή τὶς ἀρετὲς πού κοσμοῦσαν τὴν προσωπικότητά του. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ κανεὶς τὸ γεγονὸς ὅτι ἓνα μέρος τῶν δεινῶν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ὀφείλεται στὴν παρέκκλιση, πού σημειώθηκε μεταγενέστερα ἀπὸ τὶς γραμμὲς αὐτές.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀγία αὐτοῦ μορφὴ ἓνα εἶναι δέβαιο, ἐκεῖνο πού ἐπεσήμανε στὸν ἐπικείμενον λόγον τοῦ ὁ διάδοχός

τοῦ ὁ Μακάριος ὁ Γ': «Οἱ σελίδες τῆς κυπριακῆς ἱστορίας τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ αἰῶνος μας θὰ ἀσχολοῦνται μετὰ τοὺς σθεναροὺς ἀγῶνας τοῦ ἀπὸ Κυρηνείας Μακαρίου, ὅστις εἶπερ τις ἄλλος ἠγωνίσθη καὶ ἐμόχθησε διὰ τῆς Κύπρου τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν».

Ἡ ἀνάδειξη τοῦ Μακαρίου τοῦ Β' σὲ εὐρυτάτης ἀποδοχῆς ἐκκλησιαστικὸ καὶ ἐθνικὸν ἡγέτη δὲν ὀφείλεται μόνον στὰ φυσικὰ του χαρίσματα, ἀλλὰ καὶ στὸν χριστιανικὸν του χαρακτήρα, τὸν ὁποῖον διὰ τῆς Θεΐας Χάριτος μετὰ ἐπιμελῆ φροντίδα ἐκαλλιέργησε ἰσοδύως πράγμα πού τὸν ἐπροίκισε μετὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ μετὰ τὶς ἀρετὲς τῆς ἀνιδιοτελείας, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἐμπρακτοῦς ἀγάπης, τῆς χριστιανικῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης. Ἐπιβεβαίωση τῶν προηγουμένων ἀποτελεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸν θάνατό του οὐδεμία χρηματικὴ ἢ ἄλλην περιουσία κατέλιπε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παράσημα, τὰ βιβλία του, μερικὰ ράσα καὶ ἓναν ἀδαμαντοκόλλητο σταυρόν, οἰκογενειακὸ του κειμήλιον.

Ἡ χριστιανικὴ του βιοτή, ἡ ἀκλόνητη προσήλωσή του στὶς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεώς μας καὶ ἡ εὐορκος καὶ μετὰ αὐταπάρνηση καὶ αὐτοθυσίαν διακονία του στὸ ποιμαντικὸν του ἔργον καὶ στὴν ἐθνικὴν του ἀποστολή τὸν ἀνέδειξαν ἄξιον κληρονόμον τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, ἰδρυτοῦ τῆς κυπριακῆς Ἐκκλησίας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μετὰ μικρὰν προσπάθειαν.



Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821

Ἀναπλέοντας τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας τοῦ Γένους χρειάζεται νὰ σταθοῦμε στὰ γεγονότα ποὺ ὀδήγησαν στὴν ἐθνικὴ μας παλιγγενεσία. Ἀπὸ ὅλους δίνεται ἔμφαση στὸν ξεσηκωμὸ τοῦ Μωρητᾶ καὶ ἰδιαίτερα τῶν περιοχῶν Μάνης καὶ Ἀχαΐας. Κι αὐτὸ δικαίως γιατί καὶ οἱ δύο περιοχὲς προηγήθηκαν, ὡς πρὸ ὤριμες καὶ προετοιμασμένες, γιὰ τὸν μεγάλο ξεσηκωμὸ.

Ἡ 25ῃ Μαρτίου 1821 στάθηκε ἡ ἀφετηρία μιᾶς σειρᾶς αἱματηρῶν συγκρούσεων μὲ τὸν Τοῦρκο κατακτητὴ, μιᾶς σειρᾶς ἐκδηλώσεων ἡρωϊκῶν ἀλλὰ καὶ πένθιμων, ἄλλοτε γεμάτων μὲ ἐθνικὲς ἐξάρσεις καὶ ἄλλοτε μὲ γεγονότα ντροπῆς. Ὅλοι ὅμως οἱ ὑπόδουλοι ραγιαδες ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς μέχρι τοὺς ἀπλοὺς μαχητὲς ἔβλεπαν ὡς τελικὸ στόχο, τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ γι' αὐτὴν θυσίαστηκαν. Πᾶ τὴν ἐλευθερία των ἐπανεστάτησαν κι ἔκαναν τοὺς μορφωμένους τῆς Εὐρώπης νὰ χαροῦν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν ἀπορία των «γιατὶ ἡ ἐπανάσταση εἶχε καθυστερήσει τόσο πολὺ, γιατί δὲν εἶχε πάρει μεγάλη ἔκταση, καὶ γιατί ἔνα τέτοιο ἔθνος μὲ δοξασμένους πολεμιστὲς, ποιητὲς, ἱστορικοὺς καὶ φιλοσόφους εἶχε κατακυλῆσει τόσο χαμηλὰ ὥστε νὰ γίνεῖ ὁ ἀγόγγυστος σκλάβος ἐνὸς γένους ἀπολίτιστων ἀπίστων». Ἀνεξάρτητα ὅμως, ἀπὸ τὸ πόσο ἀντέχει σὲ μία ἀντικειμενικὴ κρισιολόγηση, ἡ ἀποψη αὐτὴ, ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας ἐγίναν κατὰ καιροὺς προσπάθειες ξεσηκωμοῦ, ποὺ ἄλλες πέτυχαν γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, γιὰ νὰ συντριβοῦν ἀργότερα, κι ἄλλες ἐξουδετερώθηκαν στὴ γέννησή τους. Ὅμως, ὅσον

ἀφορᾶ τὴν ἱστορία τοῦ τελικοῦ ξεσηκωμοῦ, ὅπως εἶναι γραμμμένη, ἀδικοῦνται μεγάλα κομμάτια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ ἀγωνίσθηκαν ἡρωϊκὰ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλὰ οἱ συγκυρίες ἐσωτερικῆς καὶ κυρίως ἐξωτερικῆς συνέτειναν ὥστε νὰ μείνουν κάτω ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ, ἀκόμα ἓνα αἰῶνα, σχεδόν, ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκε τὸ πρῶτο ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ κράτος (1830). Ἡ ἱστορικὴ μνήμη ἀπαιτεῖ, τὴν ὑπενθύμιση τῆς προσφορᾶς καὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἄλλων σκλαβωμένων περιοχῶν στὸν ἀγῶνα, ποὺ ἦταν ἀγῶνας ὄλων τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων.

Στὸ παρὸν ἄρθρο, ἀναφέρομαι στὴ Μακεδονία, ποὺ ἐνσωματώθηκε στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους (1912-13), ἡ ὁποία ἔκανε ἀγωνιώδεις προσπάθειες νὰ ἀποτινάξει τὸν τουρκικὸ ζυγὸ καὶ πλήρωσε μὲ ποταμοὺς αἵματος, φρικαλεότητες καὶ ἐξανδραποδισμοὺς τὴν πανανθρώπινη ἀνάγκη νὰ ζήσουν τὰ τέκνα τῆς ἐλευθερα.

α. Πρώιμη περίοδος

Προτοῦ ἀναφερθοῦμε στὶς ἐπαναστάσεις τῶν ὑπόδουλων Μακεδόνων κατὰ τὸ 1821 κρίνουμε σκόπιμο νὰ παραθέσουμε μερικὰ στοιχεῖα ποὺ βοηθοῦν τὴν σφαιρικότερη θεώρηση τοῦ ἀγῶνα τοῦ βόρειου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν συμβολὴ του στὴν ἐποποιΐα.

1. Πολλοὶ Μακεδόνες διωκόμενοι ἀλλὰ καὶ ἀνήσυχτοι εἶχαν μεταναστεύσει σὲ χῶρες τῆς Μεσευρώπης, τὴ Βουδαπέστη, τὴ Βιέννη, τὸ Ζεμουν (δίπλα στὸ Βελιγράδι), τὶς παραδουνάβιες ἐπαρχίες, τὴν Ὁδησσό, τὴν Πετρούπολη κ.ἄ. Οἱ περισσότεροι

εὐδοκίμησαν καὶ σ' αὐτοὺς ἔλαχε ἡ τιμὴ νὰ γίνουν ἐθνικοὶ εὐεργέτες (Σίνας, Στορνάρης, Δούμπας, Χαρίσης κ.ἄ.), καὶ νὰ βοηθήσουν τὸ γένος μὲ τὴν ἴδρυσή καὶ ἐνίσχυση σχολείων, ὀρφανοτροφείων κ.λ.π. Αὐτοὶ βοήθησαν τοὺς κατατρεγμένους συμπατριῶτες τῶν ποὺ ξενιτεύονταν ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη πατρίδα καὶ τὸ κυριώτερο αὐτοὶ διέθεσαν τὶς περιουσίες τῶν νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγώνα. Ἀπὸ αὐτοὺς προήλθαν καὶ οἱ πρῶτοι Φιλικοί.

2. Ἀνεκτίμητη βοήθεια προσέφερε στοὺς ὑπόδουλους Μακεδόνες ὁ Ἱεραπόστολος καὶ Ἐθναπόστολος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν ὁ Πατροκοσμάς πῆγε στὴ Μακεδονία τὴν ἐποχὴ τῶν κατατρεγμῶν, τῆς ἀπογοήτευσης καὶ τῆς διάψευσης τῶν ἐλπίδων. Τὴν πρώτη φορὰ (1766) διέσχισε τὴν δυτικὴ Μακεδονία καὶ ἡ παράδοσή ἀναφέρει ὅτι συναντήθηκε μὲ ὀπλαρχηγούς τῆς περιοχῆς στοὺς ὁποίους μετέφερε ἐλπίδες καὶ πληροφορίες γιὰ ἐπικείμενη ἐθνεγεροσία μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ρωσσίας. Τὴν δευτέρη φορὰ (1775) πέρασε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὅρος στὴ Χαλκιδική, στὴν Ἀνατ. Μακεδονία καὶ μὲσω Θεσ/νίκης πῆγε στὴν Δυτ. Μακεδονία. Τὴν τρίτη φορὰ (1778) περιώδευσε καὶ πάλιν στὴ δυτ. Μακεδονία. Τὰ κηρύγματα τοῦ ἐπικεντρῶνονταν στὴν ἀνάγκη γιὰ ἴδρυσή σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν. Τὰ ἀπλᾶ λόγια τοῦ Ἐθναπόστολου εἰσχωροῦσαν στὶς ψυχὰς τῶν χωρικῶν ποὺ τὸν ἄκουγαν.

3. Εἶναι γεγονός ὅτι μὲ τὴ λήξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1769-1774) καὶ τὴν συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) οἱ ὑπόδουλοι Χριστιανοὶ τῆς Αὐτοκρατορίας «ἀνάπνευσαν» λίγο, ἐνῶ ὠφελήθηκαν οἰκονομικὰ οἱ Ἕλληνες καραβοκύρηδες ποὺ μὲ τὴ Ρωσικὴ σημαία στὰ καράβια τῶν κυριαρχοῦσαν στὴν Μαύρη θάλασσα καὶ τὴν Μεσόγειο πρὸς μεγάλη ἀνησυχία τῆς κραταιᾶς τότε Ἀγγλίας. Ἡ κάποια οἰκονομικὴ ἀνεση ποὺ ἄρχισε νὰ διαφαίνεται καὶ τὰ «προνόμια» ποὺ χορηγήθηκαν τότε στοὺς Χριστιανούς εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν μετοίκηση Ἑλλήνων

τῆς Μακεδονίας πρὸς τὰ ἄστικὰ κέντρα καὶ ἰδιαίτερα τὴ Θεσσαλονίκη. Ἔτσι ἄρχισε νὰ σχηματίζεται στὸ πολυεθνικὸ περιβάλλον τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ἑλληνικὴ ἄστικὴ τάξη μὲ οἰκονομικὰ, ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ μὲ ἓνα διαρκῶς ἀύξανόμενον πόθο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἔθνους. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Μακεδονία ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὸν ἀναδρασμὸ τῶν νότιων Ἑλλήνων ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς Φιλικούς. Τὸ 1819 οἱ ἑλληνικῆς καταγωγῆς Ρῶσοι πρόξενοι Θεσ/νίκης καὶ Σερρών ἦσαν μνημένοι στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Μὲ τὴν Φ.Ε. συνεργάζονταν οἱ Μητροπολίτες Σερρῶν Χρυσάνθος, Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, Κοζάνης Βενιαμίν, Γρεβενῶν Ἀνθίμος, Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους Ἱερόθεος, Μαρωνείας Κωνσταντῖνος, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καρατάσος, Γάτσος καὶ Φαρμάκης, οἱ πρόκριτοι τῆς Θεσσαλονίκης Δημ. Ἰππατρος, Χριστόδουλος Μπαλᾶνος, Χρ. Μενεξές, Γεωργ. Παΐκος καὶ ἄλλοι πολλοὶ κληρικοὶ, λαϊκοὶ καὶ μοναχοί. Διοικητῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς ἦταν τότε ὁ Μουτεσελίμης Γιουσούφ Μπέης, θάναυσος, τυραννικός, χριστιανομάχος, ποὺ μὲ ἄγρυπνο μάτι παρακολουθοῦσε τὶς ἐπαναστατικὰς ζυμώσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας οἱ ὁποῖες τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1820 εἶχαν γίνει ἐμφανεῖς πλέον.

4. Στὴν προεπαναστατικὴ περίοδο στὴ δυτικὴ Μακεδονία δροῦσαν ἐπαναστατικὰ σώματα μὲ ἀρχηγούς τὸν Ζιάκα ἀπὸ τὰ Γρεβενά, τοὺς Ζῆδσο καὶ Λάζο ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ τὸν Βλαχάβα ἀπὸ τὰ Χάσια. Ἡ περιοχὴ δράσεώς τῶν ἦταν ἀπὸ τὰ Τρίκαλα Θεσσαλίας μέχρι τὴν Ἐδεσσα. Ἄλλες ἐπαναστατικὲς δυνάμεις λιγότερο φημισμένες δροῦσαν σὰν ἀρματωλικὲς σ' ὅλο τὸν μακεδονικὸ χῶρο.

5. Τὸ 1805 τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κτυποῦν τὴν Νάουσα. Τὴν περιειχισμένη πόλη ὑπερασπίζονταν οἱ Βασίλης Ρομφής, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Ζαφειράκης Λογοθέτης μὲ τοὺς γιουὺς του. Ἐπὶ τεοσεράμιση μῆνης οἱ ἐγκλωδισμένοι ἀμύνονταν σταθερὰ ἀλλὰ οἱ τουρκαλβανοὶ εἶναι

πολλαπλάσιοι και γι' αυτό οι Ναουσαῖοι επιχειροῦν ἡρωική ἔξοδο. Γιὰ τὴν αἰματηρὴ αὐτὴ μακεδονικὴ ἐποποιῖα ὁ Γάλλος πρόξενος Κουζινερέν ἔγραφε: «*Ἡ γενναία ἐκείνη ἔξοδος, ἐδίδαξε τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826. Ἐξῆλθον τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην νύκτα διὰ μέσου τῶν πολιορκητῶν φονεύσαντες πολλοὺς καὶ φονευθέντες πολλοί, αἰχμαλωτισθέντες δὲ περισσότεροι. Μόλις, 1500 ἔφθασαν στὴ Θεσσαλονίκη*». Μετὰ τὴν ἔξοδο οἱ Καρατάσος καὶ Ρομφέης κατέφυγαν στὸν Ὀλυμπο ὅπου ὅλοι οἱ μεγάλοι ἀρματωλοὶ καὶ καπεταναῖοι τῆς Μακεδονίας: ὁ ἀτρόμητος Νικοτσάρας, οἱ φοβεροὶ Λαζαῖοι ἀπὸ τὸ Λειβάδι καὶ τὴ Μηλιά, ὁ παπα-Θύμιος Βλαχάβας, ὁ Διαμαντῆς ἀπὸ τὸν Κολυνδρό, ὁ Γάτσος ἀπὸ τὴν Καρατζόβα, οἱ Τραχειλαῖοι ἀπὸ τὴ Ραψάνη καὶ ἄλλοι. Ἀργότερα ἔφθασε ἐκεῖ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ὁ μετέπειτα γέρος τοῦ Μωρηᾶ. Ὁ Ζαφειράκης εἶχε καταφύγει στὴ Χαλκιδικὴ ὅπου ἦταν κι ὁ Ἰω. Φαρμάκης.

6. Τὸ 1807 οἱ ἀρματωλοὶ πιεζόμενοι ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ Βελῆ καὶ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ τῶν Τρικάλων –παιδιῶν τοῦ Ἄλῆ Πασᾶ πού ἔχει ἤδη ἐγκατασταθεῖ στὰ Γιάννενα– στρέφονται πρὸς τὴν θάλασσα καὶ ἀρματώνουν ἐπτὰ πειρατικὰ καράδια μὲ τὰ ὀνόματα «*Ἄσπρη Θάλασσα*», «*Ὀλυμπος*», «*Βάλτος*», «*Μωρηᾶς*», «*Κασάνδρα*», «*Ὀλυμπος*» καὶ «*Σκιάθος*». Ὁ στολίσκος αὐτὸς μὲ ἔδρα τὴ Σκιάθο ἐκτελεῖ συνεχεῖς καταδρομὲς στὴ Χαλκιδική, στὰ παράλια τῆς Θεσ/νίκης καὶ ἐπιτηρεῖ ἀπὸ τὴ θάλασσα τὸ φρούριο τοῦ Ὀλύμπου.

Τὸν ἴδιο χρόνο ὁ Νικοτσάρας ἀποφασίζει μίαν τολμηρὴ πεζοναυτικὴ ἐνέργεια. Ἀποβιβάζεται μὲ 300 ἄνδρες στὸν ὄρμο τοῦ Ὀρφανοῦ (ἐκβολὲς Στρυμῶνα) καὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι διασχίζει κάθετα τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία, φθάνει μέχρι τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας ἀπ' ὅπου σκοπεύει νὰ περάσει πίσω ἀπὸ τὸν ὄγκο τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ στρεφόμενος πρὸς δυσμὰς νὰ συναντηθεῖ μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ Σέρβου ὀπλαρχηγοῦ Καρα-

γεώργη γιὰ μιὰ ἀπὸ κοινοῦ δράση. Στὴ Ρίλα ὅμως συναντᾶει σθεναρὴ τουρκικὴ ἀντίσταση καὶ ἐπιστρέφει στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς. Ἐξω ἀπὸ τὸ Πράβι (Ἐλευθερούπολη) τὸν ἀναμένουν ἰσχυρὲς τουρκικὲς δυνάμεις. Ἐκεῖ ἐμπλέκεται σὲ μάχη, διασπάει τὸν κλοιὸ καὶ φθάνει στὸ Σταυρό, ὅπου ἐπιβιβάζεται στὰ καράδια του. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1807 ἐπιχειρεῖ νέα καταδρομὴ στὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου τραυματίζεται θανάσιμα. Ὁ θάνατός του ὅμως μένει κρυφὸς γιὰ νὰ μὴ καμφθεῖ τὸ ἠθικὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

7. Τὸ 1816 μνεῖται στὴ Φ.Ε. ὁ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος, ἐξέχουσα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία, καὶ ὀρχίζεται ὡς πρῶτος τῶν «*Δώδεκα Μεγάλων Ἀποστόλων*». Τὴν ἴδια χρονιά μνεῖται ἀπὸ τὸν Σκουφᾶ ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης, πού ἀρχίζει τὴ δράση του στὴν Μακεδονία ὡς Ἰωάννης Πικρός. Στὴν Ὀδησσὸ μνεῖται ὁ Κοζανίτης Γεώργιος Λασσάνης καὶ γίνεται γραμματέας τοῦ Ἀντιπροσώπου τῆς Ἀοράτου Ἀρχῆς Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Τὸ 1819 στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔχει τὴν ἔδρα τῶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπῃ ἐπιχειρήσεων, μνεῖται ὁ πάμπλουτος τραπεζίτης καὶ ἔμπορος Ἐμμαν. Παλπᾶς.

Τὸ 1820 ὁ Φαρμάκης φθάνει στὶς παραδουνάδιες ἡγεμονίες ὅπου συναντᾶει τοὺς Γεωργιάκη Ὀλύμπιο, Παπαφλέσσα, Χριστόφορο Περραιβό, Γ. Λεβέντη πού ἀποτελοῦν τὴ μαχητικὴ ὀμάδα τῆς Φ.Ε. Ὅλοι συνδέονται μέσω τοῦ Λασσάνη μὲ τὸν Ὑψηλάντη. Σημειώνεται, πὼς ἀπὸ τοὺς ἐπτὰ ἄνδρες πού ἀποτελοῦσαν τὸν κεντρικὸ μαχητικὸ πυρῆνα τῆς Φ.Ε. οἱ τέσσερες ἦσαν Μακεδόνες: Φαρμάκης, Ὀλύμπιος, Περραιβός, Λασσάνης.

6. Ἡ Μακεδονία τὸ 1821

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ '21 στὸν Μακεδονικὸ χῶρο ἀναπτύχθηκε σὲ τρεῖς φάσεις. Τὸν Μάιο τοῦ 1821 ἄρχισε στὴ Χαλκιδική, τὸ Ἅγιο Ὅρος καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1822 στὴ Νάουσα καὶ λίγο ἀργότερα στὸ Βέρμιο, τὸν Ὀλυμπο, τὰ Πιέρια

στη Δυτ. Μακεδονία. Μετά τὸ τέλος αὐτῶν τῶν παράτολμων καὶ ἥρωικῶν ἐγχειρημάτων οἱ ἐπαναστάτες ἔφθασαν στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ τὸν Μωρηῆ γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα.

Θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι τὴν 23η Μαρτίου 1821, ἡμέρα πού οἱ Μανιάτες ἔμπαιναν ἐλευθερωτὲς στὴν Καλαμάτα, ὁ Ἐμμανουὴλ Παππᾶς ἀποδιβαζόταν στὴ Μονὴ Ἐσφιγμένου μὲ φορτία ὄπλων καὶ πυρομαχικῶν. Ἀμέσως μοναχοὶ καὶ ἐπαναστάτες μὲ δάκρυα στὰ μάτια ἔψαλαν δοξολογία γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Ἀμέσως ἄρχισε ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν μοναχῶν ἐνῶ οἱ Ψαριανοὶ ἔστειλαν δύο καράβια γιὰ βοήθεια. Ἐνας ἀέρας ἐλευθερίας ἔστω καὶ ἀσθενής, ἄρχισε νὰ πνέει στὴ Μακεδονία, ἐνῶ ἡ ἔντονη δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν Σερρῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν παρουσία Ψαριανῶν πλοίων εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ ἐκσπάσουν διωπραγίες στὶς Σέρρες καὶ Θεσσαλονίκη σὲ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Στὰ τέλη τοῦ Μαΐου 1821 ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Μακεδονίας Ἐμμαν. Παππᾶς ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως στὸ Πρωτάτο, στὶς Καρυές τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τότε ξεσηκώθηκαν τὰ χωριὰ τῆς Κασάνδρας, τῆς Σιθωνίας, Ὁρμύλια, Παρθενώνας, Νικήτη καὶ τὰ Μαντεμοχώρια μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς Δουμπιώτη καὶ Χιμευτό. Παράλληλα μὲ τὶς διασκορπισμένες δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν ὑπῆρχαν τὰ δύο κύρια σώματα τοῦ Ἐμμ. Παππᾶ καὶ τοῦ Χάψα. Τὸ πρῶτο συγκροτήθηκε ἀπὸ Μαντεμοχωρίτες καὶ Ἁγιορεῖτες μοναχοὺς καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ Κασσανδρινοὺς καὶ Χασικοχωρίτες.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ '21 ἐξεγείρονται καὶ οἱ Θασιίτες πού ἀποτίναξαν τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ μὲ νικηφόρες συγκρούσεις στὸν Ποτό.

Τὸ σῶμα τοῦ Χάψα καίτοι ἀσύντακτο καὶ κακῶς ὀργανωμένο πέτυχε νὰ νικήσει τὴν μικρὴ τουρκικὴ δύναμη τῆς Ἱερισσοῦ, νὰ προχωρήσει στὸ Σταυρὸ καὶ νὰ προσεγγίσει τὴ Θεσσαλονίκη ἐνῶ παράλληλα λόγῳ καὶ τοῦ κινήματος τῆς Χαλκιδικῆς εἶχε δημιουργηθεῖ πανικὸς στοὺς

Ὀθωμανοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Στὶς ἀρχὲς Ἰουνίου 1821 μὲ τὴ συγκέντρωση μεγάλων τουρκικῶν δυνάμεων ἄρχισε ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὸ σῶμα τοῦ Χάψα, πού ἀγωνίσθηκε γενναῖα παρὰ τὸ Σέδες καὶ πρὸ τῆς πίεσης τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀχμέτ Μπέη τῶν Γιαννιτοῶν ἀποσύρθηκε στὰ Βασιλικά ὅπου φαίνεται ὅτι ἐφρονεύθη ὁ Χάψας. Μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ Σερασκέρη Χατζῆ Μεχμέτ Μπαϊράμ Πασᾶ οἱ ἐπαναστάτες ὑποχώρησαν ἀρχικὰ στὸν Πολύγυρο καὶ μετέπειτα στὴν Κασσάνδρα. Σὲ ἀντίποινα οἱ Τοῦρκοι πυρπόλησαν τὸν ἐγκαταλειμμένο Πολύγυρο καὶ ἐξιλόμισαν τοὺς κατοίκους διαφόρων χωριῶν.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἐμμ. Παππᾶ κινήθηκε πρὸς βορρᾶν, ξεσήκωσε τὴν Ἱερισσό, τὴν Ὀλυμπιάδα, ἔφθασε στὸ Σταυρὸ, στράφηκε δυτικά, στὴ σημερινὴ Νέα Ἀπολλωνία καὶ προχώρησε πρὸς Λαγκαδᾶ καὶ Θεσσαλονίκη. Παράλληλα ἐξηγέρθησαν τὰ χωριὰ βόρεια τοῦ Χολομώντα, τὰ Μαντεμοχώρια καὶ Χασικοχώρια. Προχωρώντας πρὸς Θεσσαλονίκη ὁ Ἐμμ. Παππᾶς δρέθηκε ἀνάμεσα στὸν Γιουσούφ Μπέη καὶ τὸν Μπαϊράμ Πασᾶ, πού τὸν προσέβαλε ἀπὸ πίσω. Ἐτοι ὑποχώρησε πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐνῶ ὁ Γιουσούφ γιὰ ἀντίποινα κατὰστρεψε σαράντα δύο χωριὰ ἀπὸ τὸ Δερβένι μέχρι τὴν Ἀπολλωνία. Ὅσοις ἄνδρες συνέλαβε τοὺς ἐπνίξε στὴ Βόλδη ἐνῶ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τὰ πούλησε στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Βεγγάζης. Ὁ Μπαϊράμ Πασᾶς ἀκολούθησε τὴν ὀπισθοχώρηση τοῦ Παππᾶ: Σταυρὸς - Ὀλυμπιάδα - Στρατῶνι - Ἱερισσός. Τοὺς ἄνδρες τῆς Ἱερισσοῦ πέρασε «ἐν στόματι μαχαίρας», ἐνῶ ἐξανδραπόδισε τὰ γυναικόπαιδα. Στὸ μεταξὺ δύναμη 500 ἀνδρῶν ἔφθασε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο γιὰ ἐνίσχυση τοῦ Ἐμμ. Παππᾶ πού ὀχυρώθηκε πλέον στὴν Ποτίδαια. Οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν μὲ 600 ἄνδρες νὰ ἀποδιβασθοῦν, συνάπτεται μάχη καὶ τὸ κανάλι γεμίζει ἀπὸ τουρκικὰ πτώματα ἐνῶ αἰχμαλωτίζεται ἓνα τουρκικὸ καράβι μὲ 28 στρατιῶτες. Τὰ τέλη Ἰουλίου 1821 τὴν διοίκηση τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἀνέλαβε ὁ Ἐμμ. Πασᾶς μὲ

διαταγή νά κάμψει τήν αντίσταση τῶν ἐπαναστατῶν στόν Ἰσθμό τῆς Κασάνδρας. Στό μεταξύ ἄρχισε νά κάμπτεται τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τίς διχόνοιες, τὴν ἔλλειψη πολεμοφοδίων, τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων (14.000 σὺν 500 Ἑβραῖοι τῆς Θεο/νίκης). Τὴν 13 Νοεμβρίου ὁ Ἐμὶν κάμπτει τὴν αντίσταση τῶν 1500 Ἑλλήνων καὶ προβαίνει σὲ ἀμέτρητους φόνους, λεηλασίες καὶ ἐξανδραποδισμούς. Περνᾷ στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀφοπλίζει τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸ ἐκκενώνει ἀπὸ τὰ γυναικόπαιδα ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ παραβίασαν τὸ ἄβατο, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ θηριωδία. Ὁ Παπλᾶς ταλαιπωρημένος καὶ καταστενοχωρημένος μπαίνει σ' ἓνα καΐκι γιὰ τὴν Ὑδρα, ἀλλὰ παραπλέοντας τὸν Κάβοντόρο ἢ καρδιά του δὲν ἄντεξε καὶ πέθανε ἀπὸ ἀνακοπή.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1822 συγκεντρώθηκαν στὴ Μονὴ Δοβρὰ (πλησίον τῆς Βέρροιας) οἱ ἀρματωλοὶ Καρατάσος, Γάτσος, ὁ πρόκριτος Ζαφειράκης ἀπὸ τὴ Νάουσα, ὁ Π. Ναοὺμ ἀπὸ τὴν Ἑδεσσα, ὁ Γ. Νιόπλιος ἀπὸ τὴ Σιάτιστα καὶ ὁ Ἰωάν. Παπαρέσκας ἀπὸ τὴν Καστοριά γιὰ νὰ συντονίσουν τὴν ἐπαναστατικὴ δράση στὴ Δυτ. Μακεδονία. Στὰ τέλη Φεβρουαρίου Ψαριανὰ καράβια μετέφεραν στὴ σκάλα Ἐλευθεροχωρίου τὸν ἀρχηγὸ τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν Νικ. Κασομούλη ἐνῶ λίγες μέρες ἀργότερα ἐφθασε ὁ διορισμένος ἀπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντη ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας στὴ Μακεδονία Γρηγ. Σάλας. Οἱ Τούρκοι ἀντιλαμβάνονται τίς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Ἐμὶν Πασῶς διατάσσει γενικὸ ἐξοπλισμὸ τῶν Τούρκων, ἀφοπλισμὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ σύλληψη προκρίτων καὶ ὁμήρων. Στὶς ἀρχὲς Μαρτίου '22 οἱ Διαμαντῆς καὶ Κασομούλης προσπαθοῦν νὰ καταλάβουν τὸν Κολινδρὸ, ἐνῶ σφοδρότατες συγκρούσεις διεξάγονται στὸ Βλαχολεῖβαδο, τὸν Κοκκινοπλό, τὴν Καστανιά καὶ τὴ Μηλιά ὅπου οἱ ἄνδρες τοῦ Διαμαντῆ ὑπέστησαν ὀδυνηρὴ ἦττα, ἀποδεκατισθέντες. Οἱ Τούρκοι καίνε τὰ χωριά τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τίς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ. Οἱ ἐπαναστάτες προσπαθοῦν νὰ

καταλάβουν τὴ Βέρροια ἀλλὰ ἀποτυγχάνουν. Μὲ ἀρχηγούς τοὺς Γάτσο καὶ Καρατάσο συμπύσσονται πρὸς Νάουσα γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς ὄλονεν ἀπειλητικότερους καὶ πλησιάζοντες Τούρκους ποὺ προβαίνουν σὲ λεηλασίες καὶ πυρπολήσεις τῶν γύρω χωριῶν. Οἱ Τούρκοι ἐπιτίθενται στὶς 12 καὶ 13 Ἀπριλίου, στὴν περικυκλωμένη ἤδη Νάουσα ἀλλὰ οἱ ἐπαναστάτες ἐπιχειροῦν ἔξοδο καὶ διαφεύγουν. Ὁ Ζαφειράκης ἀντιστάθηκε ἡρωικὰ στὴν Ἀραπίτσα ὅταν ἔπεσε σὲ ἐνέδρα Ἀλβανῶν ἀτάκτων καὶ σκοτώθηκε αὐτὸς καὶ ὁ γιὸς του. Δεκατρεῖς Ναουσαῖες νεάνιδες γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωση ἔπεσαν στὸν καταρράκτη τῆς Ἀραπίτσας καὶ ὡς νεώτερες Σουλιώτισσες βρήκαν τραγικὸ θάνατο. Ὁ Διαμαντῆς κατέφυγε στὴ Σιάτιστα ἐνῶ οἱ Καρατάσος καὶ Γάτσος στὰ βουνὰ τοῦ Ἀσπροποτάμου.

Ἐνατιχιαστικὴ εἶναι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μπαϊράμ Πασᾶ στὸ Σουλτάνο: «...Ἐκκαθαρίζων ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκαθάρτων στοιχείων καὶ βδελυρῶν ἐρπετῶν τὴν περιφέρειαν Θεο/νίκης ἐπέδραμον μετὰ τοῦ γενναίου στρατοῦ μου κατὰ τῶν περιοχῶν Καλαμαριάς, Παζαρούδας, Σιδηρόπορτας, Πολυγύρου, Κασάνδρας, Κίτρος καὶ Κατερίνης ἐνθα καταπολεμήσας τοὺς ἀπίστοις τούτους ἐξόντωσα καὶ ἀπῆλειψα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς 42 πόλεις καὶ χωρία... αὐτοὺς μὲν τοὺς ἰδίους διεπέρασα ἐν στόματι ρομφαίας, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐξανδραλόδισα, τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν διένειμα μετὰ τῶν πιστῶν νικητῶν, τὰς ἐστίας δὲ αὐτῶν παρέδωκα εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν τέφραν ὥστε φωνὴ ἀλέκτορος νὰ μὴν ἀκούεται πλέον εἰς αὐτάς...».

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐπανάσταση στὴ Μακεδονία (Χαλκιδική, Ἅγιον Ὄρος, περιοχή Θεσσαλονίκης, Ὀλυμπος, Βέρριο) ἔστω καὶ ἂν τελικὰ ἀπέτυχε λόγω κακῆς ὀργανώσεως, ἔλλειψης κατάρτισης καὶ πολεμικῆς ἐμπειρίας τῶν ἠγητῶρων τῆς δημιουργήσεως σοβαρότατο ἀντιπερισπασμὸ στοὺς Τούρκους, διότι ἀπασχόλησε στρατεύματα γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα

μα με αντίστοιχη ωφέλεια τῶν ἐπαναστα-
τῶν τοῦ Μωρηᾶ καὶ τῆς Ρούμελης. Αἰμα-
τηρῆ προσφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ βορρᾶ πρὸς
τὸν Ἑλληνικὸ νότο, πού ὑπενθυμίζει τὸ
ἀδιάσπαστο τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ περισσό-
τεροι Μακεδόνες πολεμιστὲς συνέχισαν
ἀγωνιζόμενοι στὴ Νότια Ἑλλάδα. Οἱ Δια-
μαντῆς, Νικολάου καὶ Καρατάσος ὀργά-
νωσαν ἴδια ἀνταρτικά σώματα. Ὁ Δια-
μαντῆς ἀνέλαβε ναυτικές ἐπιχειρήσεις στὸ
Θερμαϊκό, ἐνῶ ὁ Καρατάσος πολέμησε στὰ
Ἄγραφα μαζί με τὸν Καραϊσκάκη γιὰ νὰ
καταλήξει στὸ Μεσολόγγι ὑπὸ τὰς διατα-
γὰς τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου. Λυσσα-
λέα ἐξ ἄλλου ὑπῆρξε ἡ Μακεδονικὴ ἀντί-
σταση στὸ Μεσολόγγι, ὅπου Μακεδόνες
καὶ Ρουμελιῶτες συγκρότησαν τὴν «Ἀθά-
νατη Φρουρά». Ἄλλοι Μακεδόνες θυσιά-
σθηκαν μαζί με Ψαριανούς κατὰ τὴν πο-
λιορκία τῶν Ψαρρῶν ὅταν ἀνατίναξαν οἱ
ἴδιοι τὴν Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὅπου
εἶχαν ὀχυρωθεῖ. Ἀκόμα ὁ Καρατάσος τὸ
1825 στὸ Σχοινόλακα ἀντιμετώπισε με 300
Μακεδόνες τὸν Ἴμπραήμ προβάλλοντας
λυσσώδη ἀντίσταση.

Κλείνοντας τὸ παρὸν στὸ ὁποῖο ἔγινε
μία ἀμυδρὴ καὶ φτωχὴ ἀναδρομὴ στοὺς
ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βορρᾶ, κατὰ
τὴν ἐποποιῖα τοῦ 1821 κρίνουμε ἀπαραί-
τητο νὰ τιμήσουμε τὴν προσφορὰ πρὸς
τὸ Ἔθνος τοῦ, τόσον ἄγνωστου στοὺς
πολλούς, Ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονίας Ἐμ-
μαν. Παπᾶ. Προσφορὰ πού ἐκφράζει σὲ
μεγάλᾳ ποσοστὰ τοὺς παλαιότερους καὶ
νεώτερους Μακεδόνες ὅπως οἱ Μακεδο-
νομάχοι.

Ὁ Ἐμμ. Παπᾶς πραγματικὸς εὐπα-
τριδῆς γεννήθηκε στὴ Δόβιστα Σερρῶν.
Ἦταν Τραπεζίτης τῆς ἐποχῆς του καὶ
βαθύπλουτος. Κέντρο ἐπιχειρηματικὸ εἶχε
τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὑποκαταστή-

ματα στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη πού διηύθυ-
ναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ παιδιὰ του.
Εἶχε ἑννέα παιδιά, ὀκτὼ ἀγόρια καὶ ἓνα
κορίτσι. Ἀφήνει τὶς ἐπιχειρήσεις του, δια-
θέτει τὴν περιουσία του στὸν Ἀγώνα καὶ
μαζί με τὰ ἑπτὰ ἀγόρια του –τὸ ὄγδοο
ἦταν ἀνήλικο– κατέρχεται στὴν Ἑλλάδα.
Τὰ παιδιά του ἐγκατέλειψαν μέγαρο στὴν
Εὐρώπη γιὰ νὰ γίνουν ἀπλοῖ στρατιῶτες
στὸν Μεγάλο Ἀγώνα. Ὁ πατέρας καὶ τὰ
ἕξ παιδιά ἔπλεσαν ὑπὲρ πατρίδος. Ὁ Ἀλέ-
ξανδρος ἔπεσε στὸ Μεσολόγγι, ὁ Νικό-
λαος στὸ Φάληρο στὸ πλευρὸ τοῦ Καραϊ-
σκάκη, ὁ Ἰωάννης στὸ Μανιάκι στὸ πλευρὸ
τοῦ Παπαφλέσσα, ὁ Γεώργιος στὴ Λαμία,
ὁ Δημήτριος ἀπαγχονίσθηκε ἀπὸ τοὺς
Τούρκους στὸ Νεόκαστρο καὶ ὁ Ἀθανά-
σιος ἀποκεφαλίσθηκε στὴ Χαλκίδα. Ὁ
Ἀναστάσιος πού βρισκόταν στὴ Βιέννη
διευθύνοντας τὸ ἐκεῖ ὑποκατάστημα τοῦ
πατέρα του, μόλις πληροφορήθηκε τὴν
ἐκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασης, κλείνει τὴν
ἐπιχείρησή, παίρνει μαζί του τὸν λογιστὴ
του καὶ δώδεκα πλούσιους Ἑλληνες τῆς
Βιέννης καὶ κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα νὰ
πολεμήσουν. Γράφει στὸν ἀδελφὸ του Ἀθα-
νάσιο: «...σπεύδω πρὸς τὰ ἐνδοξα πεδία
τῶν μαχῶν τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερ-
μοπυλῶν! Ἐκεῖ με περιμένει τὸ στεφάνι
τοῦ πραγματικοῦ στρατιώτη ἢ ἴσως ἀκό-
μη καὶ ὁ θάνατος. Ἀλλὰ γιὰ μένα εἶναι
τὸ ἴδιο. Ὁ θάνατος γιὰ τὴν πατρίδα εἶναι
τὸ γλυκύτερο χάρισμα...». Ἐπέζησε τοῦ
Ἀγώνα, ὁ μόνος ἀπὸ τὰ ἑπτὰ ἀδελφια,
γιὰ νὰ πεθάνει ἀργότερα στὴν Πάτρα
πάμπτωχος καὶ ληρομημένος. Αὐτὸ ἦταν
τὸ ὀλοκαύτωμα τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἐμ-
μανουὴλ Παπᾶ. Ἀλλὰ ἡ ἱστορία τῆς
Μακεδονίας φωτίζεται ἀπὸ μιὰ σειρά ὀλο-
καυτώματα στὸν ἱερὸ βωμὸ τοῦ Γένους.

ΓΕΩΡ. ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ



ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ «ΑΛΩΣΙ» ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΙΚΟΓΡΑΦΟΥΣ

«Έτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6961, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ γεννήσεως 1453, μηνὶ Μαΐῳ εἰς τὰς 29, ἡμέρα Τρίτη... Καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην ὅπου ἐπάρθη ὁ Πόλις, ἐσκεπάσθη ὁ ἥλιος καὶ ἔγινε σκότος εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ μὴ βάλη τινὰς εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι ἔγινεν ἔκλειψις τοῦ ἡλίου, ἀμὴ τοῦτο σημεῖον τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν γνῶσιν ὁ κόσμος ὅλος, ὅτι ἡ βασιλεύουσα τῶν πόλεων παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων...» (Κῶδιξ Πολλάνη 39, Ν. Ἑλληνομνήμων, 1908, σ. 248).

Ὁ βρεταννὸς ἱστορικὸς Στ. Ράνσιμαν διαπιστώνει: «Ἡ τραγωδία ἦτο τελικὴ. Τὴν 29ην Μαΐου 1453 ἕνας πολιτισμὸς ἐσαρώθη ἀμετακλήτως. Κατέλιπε ὁμῶς μίαν ἐνδοξὸν κληρονομίαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Εἶχε ἐξαγάγει ὀλοκλήρους λαοὺς ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ἐνῶ ἄλλους εἶχε βοηθήσει εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν τῶν». Καὶ ὁ ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος συμπεραίνει: «Ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς καταστροφάς, ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἡ τραγικωτέρα. Μὲ τὴν ἀλωσίν της δὲν ἔπεσεν μόνον ἡ κυριευθεῖσα πόλις, δὲν ἔπεσεν μόνον τὸ καταλυθὲν βασιλεῖον, ἀλλὰ διὰ μέγα χρονικὸν διάστημα ἐπεσκιάσθη ἕνας ὀλόκληρος κόσμος πραγμάτων καὶ δογμάτων, ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος».

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς Παλαιολόγους, ὁ ἕβδομος τῆς δυναστείας, καὶ ἔπεσε ἥρωικῶς μαχόμενος στὰ τεῖχη τῆς Βασιλεύουσας «προτι-

μήσας νὰ συναποθάνῃ μὲ τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς ὑπηκόους του, μᾶλλον δὲ ν' ἀποθάνῃ πρὸ αὐτῶν, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν πατρίδα του κυριευμένην καὶ τοὺς κατοίκους της ἄλλους μὲν νὰ σφάζωνται ὠμῶς, ἄλλους δὲ ν' ἀπάγωνται αἰχμάλωτοι ἐξευτελιστικῶς». Ἦταν τότε ὁ βασιλεὺς, ὅπως σημειῶναι στὴ συνέχεια ὁ χρονικογράφος Κριτόβουλος, 49 ἐτῶν, 3 μηνῶν καὶ 20 ἡμερῶν.

Ὁ ἱστορικὸς Δούκας, μιμούμενος κατὰ κάποιο ἄλλο τρόπο τὸν «Θρηνητὴ τῆς Ἀλώσεως» τὸ 1204 ἀπὸ τοὺς Φράγκους τοῦ Ν. Ἀκομινάτου, θὰ θρηνήσῃ στὸ χρονικὸ του: «Ὡ πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ! Ὡ πόλις, πόλις κέντρον τῶν τσεσάρων τοῦ κόσμου μερῶν! Ὡ πόλις, πόλις Χριστιανῶν καύχημα, καὶ βαρβάρων ἀφανισμός! Ὡ πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἐνδον φυτὰ παντοῖα θρίθοντα καρποὺς πνευματικούς! Ποῦ σου τὸ κάλλος, παράδεισε; Ποῦ σου ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις ψυχῆς τε καὶ σώματος; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, τὰ πρὸ πολλοῦ φυτευθέντα ἐν τῷ ἀειθαλῆ παραδείσῳ, ἔχοντα ἐν μέσῳ τούτων τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπάζοντες ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄρα; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων; Ποῦ τὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου καὶ τῶν λοιπῶν

βασιλέων πτώματα;...».

Ἐξ ἄλλου ὁ Κριτόβουλος δίνει μιὰ δραματική εἰκόνα γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο εἰσῆλθαν οἱ κατακτηταὶ στὴν κυριευμένη πόλι —*ὠθησῶν καὶ βίῳ*— καὶ γιὰ τὶς σφαγές, ποὺ ἐπηκολούθησαν, κατὰ τὶς πρώτες ἰδίως ὥρες «*ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ καὶ λογισμῶ*». Καὶ συμπληρώνει ὁ Κριτόβουλος, ὁ ὁποῖος εἶχε χρηματίσει καὶ γραμματεὺς τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ ἦταν καὶ φίλος τῆς ἀλήθειας: «*Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα δεινὸν καὶ ἐλεεινὸν καὶ πέραν τραγωδίας ἀπάσης, γυναικας νέας καὶ σώφρονας, εὐγενεῖς τε καὶ τῶν εὖ γεγονότων, τὰ πολλὰ οἰκουρούσας καὶ οὐδὲ τὴν αὐλίον προελθούσας ποτὲ (ποὺ ἔμενον δηλ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κλεισμένες στὰ σπίτια τους καὶ δὲν περνοῦσαν οὔτε τὸ κατῶφλι τῆς αὐλῆς τους) καὶ παρθένους εὐπρεπεῖς καὶ ὠραίας λαπράς τε καὶ λαπρῶν οἰκιῶν καὶ μέχρι τότε ἀρρένων ὀφθαλμοῖς ὅλως ἀξυάστους (δηλ. δὲν τὶς εἶχαν ψαύσει βλέμματα ἀνδρῶν), τὰς μὲν βία τῶν θαλάμων ἐξελκομένας ἀπηνῶς τε ἅμα καὶ ἀναιδῶς ἀρπάζομένας, τὰς δὲ κακὸν αὐταῖς ἔτσι κοιμωμέναις ἐφιστάμενοι ὄναρ ἄνδρες ξιφήρεις, ἡμαγμένοι τὰς χεῖρας τῷ φόνῳ (δηλ. εἰς ἄλλας τὸ κακὸ συνέβη ἐνῶ ἀκόμα ἐκοιμῶντο καὶ ἐνόμισαν ὅτι βλέπουν στὸ ὄνειρό τους ἄνδρες ποὺ κρατοῦσαν ξίφη μὲ καταματωμένα ἀπὸ φόνους χεῖρια) θυμῷ πνέοντες, φονικὸν βλέποντες... ἀπηνυθριασμένοι πρὸς πάντα τὰ χεῖριστα (δηλ. δὲν κοκκίνιζαν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ γιὰ τὶς πιὸ ἀνήθικες πράξεις), ἅτε πλῆθος ξύμμικτον ὄντες (γιατὶ ἦταν ἀνάμικτος συρφετός), ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ γένους καὶ τύχης ξυνειλεγμένοι, ὥσπερ θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνήμεροι εἰσπηδῶντες εἰς τὰς οἰκίας (δηλ. σὰν θηρία ἄγρια καὶ ἀνήμερα πηδοῦσαν μέσα στὰ σπίτια) καὶ σύροντες ὠμῶς, ἔλκοντες, σπαράττοντες, διαζόμενοι, ἀπάγοντες αἰσχροῦς ἐπὶ τῶν τριόδων ὑβρίζοντες καὶ τί δεινὸν οὐχὶ ποιοῦντες... ἔτι δὲ γέροντες ἐντίμους ἐλκομένους τῆς πολιᾶς (δηλ. ἔβλεπε κανεὶς ἀξιοπρεπεῖς*

γέροντες νὰ τοὺς σούρουν ἀπὸ τὰ μαλλιά ἢ ἀπὸ τὴ γενειάδα) τοὺς δὲ καὶ τυπτομένους ἀνηλεῶς. Παρθένους μοναζούσας... τὰς μὲν τῶν δωματίων βιαίως ἐξαγομένας καὶ συρομένας, τὰς δὲ τῶν ἱερῶν ἀποσπώμενας... καὶ ἀπαγομένας ξὺν ὕβρει καὶ ἀτιμία, ξινομένας τε τὰς παρειάς, (δηλ. μὲ γδαρμένες τὶς παρειές τοῦ προσώπου τους) ξὺν οἰμογῇ καὶ ὀλολυγῇ καὶ κοπτομένας πικρῶς. Παῖδας ἀπαλοὺς ὠμῶς ἀποσπώμενους μητέρων, κόρας ἐλεεινῶς χωριζόμενας τῶν νεογάμων ἀνδρῶν ἄλλα μύρια εἰργασμένα δεινά».

Τὴν 29ην Μαΐου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾷ τὴ μνήμη τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας. Ὁ φερώνυμος ναὸς τῆς ὁσίας πανηγύριζε τὴ μνήμη της. Πλήθη λαοῦ εἶχαν κατακλύσει τὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὸν ἔσπερινὸ καὶ εἶχαν διανυκτερεύσει μπροστὰ στὴ σωρὸ τῆς ἁγίας. Ἄλλοι πῆγαιναν στὸ ναὸ τὸ πρωί. Τὴν ὥρα ἐκείνη, λείει ὁ Δούκας, ξεχύθηκαν οἱ Τοῦρκοι ναυτικοὶ μέσα τὴν πόλι. Ἔτσι ὅλοι οἱ προσκυνηταὶ ἔπεσαν στὴν παγίδα τους. Καὶ ὁ Γ. Φραντζῆς, σὰν αὐτόπτης μάρτυρας, παραδίνει τὰ ὅσα ἔγιναν καὶ μέσα στὸ ναὸ τῆς ἁγίας: «Ἐβλεπε κανεὶς τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ νὰ χύνεται καὶ νὰ ρίπτεται (ἀντιστοιχῶς) κατὰ γῆς, τὰ πολυτίμα σκευῆ νὰ ἀρπάζωνται καὶ ἄλλα μὲν νὰ θραύωνται εἰς πολὺ μικρὰ τεμάχια, ἄλλα δὲ νὰ παίρνωται ὀλόκληρα. Τὸ ἴδιον ἔκαμναν καὶ μὲ ἄλλα κοσμήματα καὶ διακοσμήσεις. Καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων κατεπάτουν, καὶ τοὺς κόσμους αἶροντες κλίνας καὶ τραπέζας ἐποίουν καὶ μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων τῶν ἐκ σηρικῶν (μεταξωτῶν) καὶ χρυσοῦφάντων ὄντων τοὺς ἵππους ἐσκέπαζον καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτοῖς ἤσθιον καὶ τοὺς πολυτίμους μαργάρους τῶν ἁγίων κειμηλίων ἀναρπάστους ἐποίουν, τὰ ἅγια λείψανα καταπατοῦντες. Καὶ ἕτερα ἀνοσιουργήματα πλεῖστα ἐποίουν, ἄξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχριστοῦ πρόδρομοι».

Ὁ Κριτόβουλος ἀναλύει τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὰ κατὰ τὴν γνώμην του συναισθήματα τοῦ Μωάμεθ. Ἔβλεπε, λέει, τὸ μέγεθος καὶ τὴ θέσι τῆς πόλεως, τὴν λαμπρότητά της καὶ τὴν ὠραϊότητά της, τὸ πλῆθος, τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ναῶν της, τῶν δημοσίων κτιρίων καὶ τῶν ιδιωτικῶν οἰκιῶν ἀκόμη ἔβλεπε τὴ θέσι τοῦ λιμανιοῦ καὶ τῶν νεωρῶν καὶ «τὸ πρὸς πάντα ἐπιτηδεῖως ἔχειν τὴν πόλιν καὶ εὐφυῶς καὶ ἀπλῶς πᾶσαν αὐτῆς τὴν κατασκευὴν καὶ τὸν κόσμον. Ἐώρα δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν παντελῆ φθορὰν αὐτῆς καὶ τὸν ὄλεθρον» καὶ τὸν κατέλαβε οἶκτος καὶ μεταμέλεια διὰ τὴν ἀπώλεια καὶ διαρπαγὴ καὶ εἶπε: «Οἷαν πόλιν ἐς διαρπαγὴν καὶ ἐρήμωσιν ἐκδεδώκαμεν».

Περιηγούμενος ὁ Μωάμεθ τὴν πόλιν, φθάνει στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὴν σκηνὴ περιγράφει μὲ ἀδρὲς γραμμὲς ὁ Δούκας καὶ λέει: «Αὐτός, φθάσας εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἀφίππευσε καὶ εἰσελθὼν ἐντὸς ἐθαμβώθη ἀπὸ ὅσα ἀντίκρουσεν. Εἶδεν ὅμως ἓνα Τοῦρκον νὰ ἀποσπᾷ τεμάχιον μαρμάρου ἀπὸ τὸ δάπεδον καὶ τὸν ἠρώτησε διατί καταστρέφει τὸ δάπεδον τοῦτο. Ἐκεῖνος ἀπήντησε: Ἐνεκα πίστεως. Αὐτός (ὁ Σουλτάνος) ἐκτείνας τότε τὴν χεῖρα του κυτᾶ τὸν Τοῦρκον μὲ τὸ ξίφος, λέγων συγχρόνως: «Σᾶς ἀρκοῦν οἱ θησαυροὶ καὶ οἱ αἰχμάλωτοι αἱ οἰκοδομαὶ ὅμως τῆς πόλεως εἶναι ἰδικαί μου». Σύροντες τότε τὸν Τοῦρκον ἀπὸ τοὺς πόδας (οἱ ἄνθρωποι τοῦ σουλτάνου) τὸν ἔριψαν ἔξω ἡμθανῆ.

Καὶ τότε αὐτός (ὁ Μωάμεθ) διέταξε ἓναν μαρὸν ἱερέα (ἰμάμην ἢ μουεζίνην) νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἀμβωνος καὶ νὰ κάμῃ τὴν «μιαρὰν προσευχήν» του. Ὁ δὲ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὁ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, σημειώνει ὁ χρονικογράφος, ἀναθὰς ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς ἐποίησε τὴν προσευχήν».

«Ἀπὸ τῆς ἐπομένης –ἀφηγεῖται γιὰ τὴ συνέχεια τῶν γεγονότων ὁ Τοβάιχ–

ἐργάται ἀρχίζουν νὰ ἐξαφανίζουν ὅλα τὰ σύμβολα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Κρημνίζουν θυσιαστήρια, ἀσβεστῶνουν πολύτιμα μωσαϊκὰ καὶ ὁ σταυρός, ποῦ ἐδέσποζεν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐπὶ χίλια ἔτη περιποῦ ἄπλωνε τοὺς βραχιόνάς του καὶ ἀγκάλιαζε τὸν πανανθρώπινον πόνον, πίπτει μὲ ἓνα βαθὺν γδοῦπον».

Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγευμα ὁ σουλτάνος ἐνδιαφέρθηκε νὰ μάθῃ γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἀντιπάλου του, τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου. "Ἄν δηλαδὴ διέφυγε ἀπὸ τὴ θάλασσα ἢ εἶναι ζωντανὸς καὶ κρύβεται μέσα στὴν πόλιν ἢ ἂν εἶχε φονευθῆ. "Ὅπως ἀναφέρει σχετικὰ ὁ Φραντζῆς, «μερικοὶ Τοῦρκοὶ προσελθόντες ἔλεγον ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι ὅτι κρύπτεται εἰς τὴν πόλιν καὶ ἄλλοι ὅτι ἔπεσε μαχόμενος. Θέλων ὅμως ὁ ἡγεμὼν νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἔστειλε νὰ ἐρευνήσουν τὸν τόπον ὅπου ἔκειντο εἰς σωροὺς τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων χριστιανῶν καὶ ἀσεβῶν. Ἐπλυναν τὰς κεφαλὰς πολλῶν νεκρῶν μήπως τύχῃ καὶ ἀναγνωρίσουν ἐκεῖνην τοῦ βασιλέως. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν, εὐρόντες ὅμως τὸ πτώμα του τὸ ἀνεγνώρισαν ἀπὸ τὰς βασιλικὰς περικημίδας καὶ τὰ πέδιλα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν ζωγραφισμένοι (ἢ ἐπικεκολλημένοι) χρυσοὶ (δικέφαλοι) ἀετοί, κατὰ τὴν συνήθειαν, ποῦ εἶχαν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου. Καὶ μαθὼν ὁ ἀμηνόρας περιχαρῆς καὶ εὐφραϊνόμενος ὑπήρχε».

Ὁ Φώτης Κόντογλου ἀφιέρωσε στὸ σεμνὸ καὶ ἀνδρειωμένο βασιλιᾶ Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο ἀπ' ὅλο τὸ γένος καὶ κάθε ἓνα μας χωριστά, ὅπως ἀναφέρει, ἓνα Θρηνητικὸ Συναξάρι. Γράφει μεταξὺ ἄλλων: «Ἐτοῦτος ὁ βασιλιάς, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ποῦ θέλω νὰ ἱστορήσω, δὲν στάθηκε κανένας φτωχισμένος καὶ πολυχρονεμένος καὶ δοξασιμένος στὴ ζωὴ του, παρὰ ἦταν ἓνας ἄνθρωπος βασανισμένος καὶ πικραμένος. Ὅσες μέρες ἔζησε στὸν κόσμον, ψωμί εἰρηνεμένο δὲν

ἔφαγε, φαρμάκι ἦτανε τὸ νερὸ ποῦ ἔπινε. Ἦρθε στὸν κόσμον σὲ καιρὸ φουρτουνασμένον, γιὰ νὰ γίνῃ βασιλέας ἀπάνω σ' ἓνα ἔθνος ποῦ βρισκότανε σὲ ἀγῶνα ἀπὸ τότε ποῦ στάθηκε ἡ οἰκουμένη, κι ἦτανε πιά κατακουρασμένο, φτωχό, χτυπημένο ἀπὸ Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Κι αὐτὸς ἦτανε ὁ τελευταῖος ἀπὸ τὸ γένος του, ἀληθινὸς Παλαιολόγος, καὶ σήκωνε ἀπάνω του τὰ κρίματα τοῦ λαοῦ του, κι ἀντὶς κορώνα φόρεσε τ' ἀγκάθινο στεφάνι. Τριμμένη καὶ παμπάλαια ἦταν ἡ χλαμίδα του ἢ βασιλικιά, ταπεινωμένο τὸ σκῆπτρο του. Θλιμμένο ἦτανε τὸ πρόσωπό του, ταπεινὸ τὸ σχῆμα του, σὰν τροπάρια ἦταν τὰ λόγια του. Μὲ τ' ἄρματα ἀναθρόαφηκε, μερουνηχτις πολεμοῦσε, πλὴν ἔμοιαζε σὰν ἄγιος. Γιὰ τοῦτο, συναξάρι θάπρεπε νὰ ταιριάσῃ κανένας γιὰ δαῦτον κι ὄχι ἱστορία βασιλικιά».

Τὸ τέλος τοῦ Πορθητοῦ δὲν ὑπῆρξε καθόλου ἔνδοξο. Ὁ ἄγνωστος χρονικογράφος τοῦ Βαρβεριανοῦ κώδικος ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ Σουλτάνος ἐπῆρε τριακόσιες χιλιάδες φουσοῦτο καὶ ἀπέρασε εἰς τὴν Ἀνατολή, νὰ πάγῃ εἰς τὴν Συρίαν νὰ πολεμήσῃ. Καὶ εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἦρθε μία ἀρρωστία, ζάλη διπλὴ καὶ διὰ ὀλίγες ἡμέρες ἀπέθανε κοντὰ εἰς τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας, εἰς τοὺς πενήντα ἑπτὰ χρονῶν ἄνθρωπος. Καὶ λέγουσι ὅτι νὰ ἀπόθανε ἀπὸ φαρμάκι καὶ οἱ γιατροὶ τοῦ ἐδώσανε πότιο διὰ νὰ τὸ σύρῃ ἀπὸ κάτω, ἀμὴ τὸ πότιο ἔσφιξε τὰ ἔντερά του καὶ ἀπόθανε».

Δὲν θὰ παραθέσουμε κι ἄλλες ἀξιο-

σημείωτες μαρτυρίες τῶν χρονικογράφων. Εἶναι φρικτὰ καὶ ἀνομολόγητα τὰ ὅσα διέπραξαν οἱ ἄγριοι κατακτηταὶ εἰς βάρος τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ἠθικῆς ὑποστάσεως κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἱστορία εἶναι ἀδέκαστος κριτής.

Θὰ κλείσουμε αὐτὸ τὸ ἄρθρο-ντοκουμέντο μὲ μερικὲς παρατηρήσεις τοῦ καθηγητοῦ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, οἱ ὁποῖες, ἂν καὶ γράφτηκαν πρὸ ἐξήντα ἐτῶν, διατηροῦν σήμερα, ἀμείωτη τὴν ἐπικαιρότητά τους. Γράφει: «Ὅσαὶδήποτε νέα θεωρίαι καὶ νέα διδάγματα κατακλύσουν τοὺς νεαροὺς Ἕλληνας, ὅποιοσδήποτε φθοροποῖὸς κάματος καὶ ἂν καταλαμβάνῃ τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν ὑπερόχως μεγαλοπρεπῆ ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ ὀδύνῃ νύκτα ἐκείνην διὰ νὰ ἀνανήψωμεν καὶ νὰ λάβωμεν νέας δυνάμεις καὶ νέας ἐλπίδας. Ἡ ἀνάμνησις σκηνῶν, οἱ ὁποῖαι οὔτε συνέβησαν ἄλλοτε εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' οὔτε θὰ συμβοῦν πλέον, εἶναι ἐν ἐθνικὸν λουτρόν, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἡγέται τούτου, ὡσάκως ὁμιλοῦν ἢ πράττουν τι σχετικὸν μὲ τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν. Εἶναι βαρεῖα, εἶναι καταθλιπτικὴ ἢ κληρονομία, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι ὀφείλουν νὰ εἶναι ὑπερήφανοι ὅτι τοιοῦτος ἱστορικὸς κληρὸς ἔλαχεν εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ ἀρύονται ἐξ αὐτοῦ ἀκαταβλήτους δυνάμεις». (1935, περιοδ. Ἱστορία τῆς ἐφημ. «Πρωτῶ»).

Τὶ νὰ προσθέσουμε; «Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκούετω».

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΙΕΤΣΟΥ



Ο Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Α'

Στις 5 Μαΐου 1995 συμπληρώνονται 47 χρόνια από τότε που ο 'Αλέξανδρος Γιάλας, ο άξεχαστος Γ. Βερίτης «άνεπαύθη έν Κυρίω» και πέρασε στην θριαμβεύουσα Έκκλησία, σέ ηλικία 33 ετών. Τόν θυμόμαστε πάντοτε όλοι, όσοι είχαμε τήν εύκαιρία νά γνωρίσουμε τήν αλησμόνητη μορφή του. Γιατί ό Γιάλας υπήρξε φαινόμενο και πρότυπο στά νεανικά μας χρόνια. Προσωπικότητα άνεπανάληπτη, δυναμική, άγωνιστική σέ μιá περίοδο που τά νερά τής κοινωνικής ζωής ήθελαν κάποιο τάραγμα. Ήθελαν τομές για μιá γερή ύποδομή. Τά ύλιστικά μηνύματα είχαν εισχωρήσει παντού. Τό Πανεπιστήμιο ήταν προπύργιό τους και τό πρόσχημα «τό λέει ή έπιστήμη» άποτελοΰσε μιá διέξοδο για τή δικαιολογία κάθε έκτροπής από τίς αιώνιες ήθικές καταξιωμένες άξίες τής χριστιανικής πίστewς. Δέν μπορούσε κανείς νά γλυτώσει εύκολα από τά πλοκάμια μιás κοινωνίας που δέν έβλεπε μπροστά τής τήν αλήθεια και ζούσε χωρίς προοπτικές.

Σέ μιá τέτοια έποχή από τό 1935 κυρίως και μετά ή μορφή του 'Αλέξανδρου Γιάλα παρουσιάζεται στο στερέωμα και στο χριστιανικό φοιτητικό κίνημα σάν κάτι πρωτόγνωρο. Όμως φάνηκε ή δυνατή του προσωπικότητα και ή έλκυστική του δύναμη. Αίχμαλώτισε δυναμικά νέους που είχαν παρόμοιες ιδέες και που στο πρόσωπο του 'Αλέξανδρου Γιάλα διέκριναν ότι βρήκαν τήν ήγετική εκείνη φυσιογνωμία που μπορούσαν νά έμπιστευθούν.

Ό Γιάλας σπούδασε, όπως είναι γνω-

στό, Θεολογία. Όμως τό μεγάλο ταλέντο του πιστού χριστιανού ποιητή και λογοτέχνη φάνηκε μέσα από τίς στήλες του περιοδικού «Άκτίνες», όπου ό 'Αλέξανδρος Γιάλας έμφανίζεται πλέον και ως Γ. Βερίτης. Άν δέν κάνω λάθος τό Γ. δέν σημαίνει ίσως παρά τό άρχικό του έπιθέτου του, Γιάλας και τό Βερίτης, εκείνου που άναζητά τήν αλήθεια (Verité). Άπό τό 1938 «μέ τό όνομα Βερίτης άρχίζει μιá γόνιμη σταδιοδρομία πολύπλευρου και καλλιεργημένου λογοτέχνη που τήν διακόπτει τό Φεβρουάριο του 1946 μιá έγκεφαλική συμφόρηση. Αυτή άχρηστεύει όριστικά τό λογοτέχνη, αλλά αφήνει άθικτο τόν πιστό χριστιανό που μέχρι τό τέλος τής ζωής του ύπομένει καρτερικά τήν άρρώστεια μέσα στη γλυκειά θαλωρη τών άδελφών και τών φίλων». Αυτά σημειώνει ό αλησμόνητος επίσης Σοφοκλής Χατζηδάκης που τόσο κοντά γνώρισε και κατανόησε τόν Γ. Βερίτη.

Άφορμή στή σημερινή αναφορά στον 'Αλέξανδρο Γιάλα (Γ. Βερίτη) έδωσε ή ήμερομηνία θανάτου του άφ' ενός, σέ συνδυασμό με μερικές σημειώσεις που εύγενικά και με πολλήν αγάπη μου δόθηκαν από τόν π. Ήλία Μαστρογιαννόπουλο. Οί σημειώσεις αυτές άποτελοΰν στοιχεία του δημοσιεύματος αυτού. Μου δόθηκαν για μιá μικρή παρουσίαση «θεμάτων κατ' έπιλογήν», άν και τό έγχείρημα είναι μεγάλο. Άναφέρονται σέ θέματα καυτά τής έποχής τών μαθητικών μου χρόνων που έγιναν στά «Φοιτητικά φροντιστήρια»

στους φοιτητές εκείνους που ήθελαν να συνταχθῶν στην αγωνιστική προσπάθεια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ τόπου. Ἀποτελοῦν τροφή πνευματικὴ πὺν κράτησε τρία περίπου χρόνια, ἀπὸ τὸ 1942-1945 καὶ ἔθρεψε ἔκτοτε πολλοὺς ἄλλους. Μερικὰ ἀπὸ τὰ μαθήματα αὐτὰ δημοσιεύτηκαν σὲ ἐκτενέστερες μελέτες.

Α'

Εἰσαγωγικὸ μάθημα

Ἄξιζει νομίζω νὰ ἀναφερθῶ ἰδιαίτερα σὲ ἓνα εἰσαγωγικὸ μάθημα στὰ φοιτητικὰ φρόντιστήρια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὸ ἔτος 1942-43. Ὁ πόλεμος καὶ ἡ κατοχὴ εἶχε προβληματίσει τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση ἦταν ἡ μόνη ἐλπίδα ἐπιβίωσης ὕστερα ἀπὸ ἓνα πόλεμο καὶ μιὰ κατοχὴ ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα Γερμανίας Ἰταλίας. Τέτοιες στιγμὲς εἶναι ἄγνωστο ποῦ ὀδηγοῦν ὅταν δὲν ὑπάρχει «σημεῖον ἀναφορᾶς τοῦ πνεύματος», πόλος ἔλξεως, πυρίδα πνευματικῆ. Εἶναι εὐκόλο νὰ ὀδηγηθεῖ ἓνας ὀλόκληρος λαὸς στὴν ἀπελπισία.

Μιὰ εἰσαγωγικὴ ὁμιλία ἔθεσε τὶς βάσεις.

«Ὅλη αὐτὴ ἡ ὁμάς δὲν εἶναι καμιά συγκέντρωση ἐκλεκτῶν, οὔτε εἶναι καμιά ὁμάς ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐξαιρετικὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἄλλοι. Τί εἶναι λοιπόν;

»Εἶναι ἀπλούστατα μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν ἐπιθυμία καὶ πῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ συνεργασθοῦν ἀπὸ κοινοῦ, μὲ κοινὲς κατευθύνσεις, μὲ κοινὸν σχέδιον καὶ μὲ ταυτότητα προγράμματος γιὰ τὴ διάδοση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας μέσα στὶς ἀνώτατες σχολές».

Ὁ Γιάλας ξεκαθάριζε μὲ τρόπο συστηματικὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα πὺν χρειάζονταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπιτέλεση πνευματικοῦ ἔργου.

Πρῶτα ἡ ἐπιθυμία, μετὰ ἡ ἀπόφαση. Ἀκολουθεῖ ἡ συνεργασία μὲ κοινὲς κα-

τευθύνσεις καὶ σχέδιο. Στόχος ἡ διάδοση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τόπος οἱ ἀνώτατες σχολές.

Ὁ Γιάλας εἶχε συλλάβει καθαρὰ ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση ξεκινάει μέσα ἀπὸ τὸν πρῶτο συντελεστὴ πὺν εἶναι ὁ ἑαυτὸς μας. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνος του. Κανένα μεγάλο ἔργο δὲν πραγματοποιεῖται, δὲν ὀλοκληρῶνεται χωρὶς τὴ δύναμη τῆς συνεργασίας καὶ σωστὰ προσανατολισμένο στὸς ἴδιους ἀκριβῶς στόχους. Καὶ ὁ στόχος εἶχε δύο κατευθύνσεις: κοινὸ σχέδιο καὶ τόπο δράσεως τὶς ἀνώτατες σχολές.

«Ἐχουν λοιπὸν δικαίωμα νὰ πάρουν συνεργάτην ὅποιον θέλουν, καθὼς καὶ νὰ μὴν πάρουν ὅποιον δὲν θέλουν. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἐδῶ δὲν εἶναι ὁμὰς ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων».

Ὅπως τὸ βλέπουμε σήμερα μᾶς φαίνεται περιέργο. Καὶ ὁμως ὁ καθένας ἔχει προσωπικὴ εὐθύνη καὶ πλήρη ἐλευθερία. Ἐκεῖνο πὺν ἐνδιαφέρει εἶναι μιὰ κατ' ἀρχὴν ἐπιθυμία πὺν θὰ συμπορευεταὶ μαζί μας. Ὁ Γιάλας ἔχει τὴ συναίσθηση πὺς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει κανενὸς εἶδους ἀποκλειστικότητα. Σημασία ἔχει ἡ κάθε προσπάθεια νὰ φέρει καρποὺς στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν κοινωνία. Μοναδικὸ κριτήριον εἶναι «αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον». Σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν ἡ παρουσία πνευματικῶν ἀνθρώπων ἦταν ἀπολύτως ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἰδεολογικὰ ρεύματα θρίσκονταν σὲ ἔξαρση καὶ τὸ μέλλον τῆς πατρίδας μας ἐπαινε τὶς πραγματικὲς καὶ ὀριστικὲς του κατευθύνσεις, χρειάζονταν μιὰ ὑπεύθυνη καὶ αὐστηρὴ τοποθέτηση γιὰ τὴν παρεκκλίσεις καὶ ἄσκοπες κριτικὲς θὰ ἔφεραν τὴν καταστροφή. Ἡ μὴ ἀναζήτηση δικαιωμάτων μέσα σὲ μιὰ προσπάθεια χριστιανικὴ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Γιάλας ξεχωρίζει τὸ θέμα τῶν συνεργατῶν: «Ἀποκλείεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμε καὶ ἄλλους συνεργάτας σὲ τὸ μέλλον;» Προφανῶς θὰ ὑπῆρξε κάποια διαφοροποίηση ποιότητας στὴ σκέψη μερικῶν. «Ὅχι δὲν ἀποκλείε-

ται. Ἄλλὰ ἐκείνους τοὺς ὁποίους θὰ δεχθοῦμε δὲν θὰ τοὺς δεχθοῦμε διὰ τὴν ἱκανοποιηθῶν αὐτοὶ προσωπικῶς. Θὰ ἔλθουν ἀφοῦ ξεχάσουν πρῶτα τὰ δικαιώματά τους, ἀφοῦ πάθουν τὸ θεωροῦν ὡς προσωπικὴν ἱκανοποίησιν ἀφοῦ σβήσουν ἀπὸ τὸ λεξιλόγιόν τους τὴν κτητικὴν ἀντωνυμίαν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ πόσο ὁ Γιάλας δίνει ἓνα ἀπρόσωπο προσωπικὸ χαρακτηριστῆρα στὸ χριστιανικὸ ἔργο. Ἀπρόσωπο γιατί τὸ ἔργο δὲν ἀνήκει σὲ κανένα, ἀφοῦ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐπενεργεῖ στὶς καλὲς προσπάθειες. Ἄλλὰ καὶ προσωπικὸ ὅταν σκέπτεται ὁ καθένας τὴν προσωπικὴ εὐθύνη τῆς συμμετοχῆς του στὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ. Σὲ τέτοιες προσπάθειες σβήνουν οἱ προτεραιότητες καὶ οἱ πρωτοκαθεδρίες καὶ τὰ δικαιώματα. Τὰ πράγματα ξεκαθαρίζονται ἀμέσως: «ἄς μὴ λησμονηθῇ ὅτι, ἂν ἓνας ἀποδειχθῇ ἀνάξιος τῆς θέσεώς του ἐδῶ μέσα... δὲν θὰ εἶναι δύσκολη ἡ ἀπομάκρυνσή του».

Ὁ ἀγώνας εἶναι ἀγώνας πνευματικὸς δυσκολότατος καὶ «οἱ ἐχθροὶ τῆς πίστεως εἶναι τόσο πολλοὶ καὶ τόσο καλῶς ὀργανωμένοι». «Εἰς καμίαν περίπτωσιν δὲν θὰ θυσιάσωμεν τὰς τεθείσας ἀρχὰς καὶ δὲν θὰ θολώσωμεν οὐδὲ θὰ νοθεύσωμεν τὸ ἔργον μας γιὰ χατῆρι κανενός». Ἡ «τάσις τοῦ νὰ κάνωμεν ἀβαριάς εἰς τὰ ἀρχὰς μας... πρέπει νὰ εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ὁσάκις ἐπεκράτησε εἶχε ὀλέθρια ἀποτελέσματα...».

Ἐτσι ξεκαθαρίζεται τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὴν διάθεση συμβιβασμῶν, ὑποχωρήσεων καὶ ἀλλοτριώσεως τοῦ χριστιανικοῦ βιώματος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Γιάλας μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ αὐτὸ μάθημα ἔδινε μὲ ἀπλότητα τὸ μεγαλεῖο τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, τὴν συμμετοχὴ ἄνευ ὄρων, πλὴν τῆς πίστεως στὶς χριστιανικὲς ἀρχὲς καὶ τὴν ἔλλειψη «κομπασμοῦ» γιὰ τὴν συμμετοχὴ αὐτῆ, τὴν αἴσθησις ὅτι οἱ ἄλλοι εἶναι καὶ αὐτοὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ κάθε διαφοροποίησις ποιότητος ἦταν λάθος. Τὸ ἔργο πίστευε πῶς ἔπρεπε

νὰ στηρίζεται σὲ ἀρχὲς καὶ κυρίως νὰ κινεῖται μὲ στόχους καὶ συγκεκριμένη μέθοδο ἐργασίας. Προετοιμάζονταν τότε «οἱ μέλλοντες κοινωνικοὶ ἐργάτες», οἱ ἄνθρωποι ποὺ στελέχωσαν τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ τὴν διοίκηση. Χωρὶς τυμπανοκρουσίες, χωρὶς ἐπιδιώξεις πέρα ἀπὸ τὰ κανονικὰ ὄρια. Καὶ πρέπει νὰ ποῦμε πῶς τὸ βίωμα τὸ χριστιανικὸ ἦταν σημεῖο ἀντιλεγόμενον καὶ τὸ νὰ πηγαίνει «μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι» ἀποτελοῦσε σημεῖο συζητήσεως. Ἄλλὰ πάντοτε ἡ δικαίωσις βρισκόταν μὲ τὸ μέρος τῶν πιστῶν.

Β'

Μαθήματα τοῦ προγράμματος

Ὅμως τὰ μαθήματα τοῦ Γιάλα τὰ παρακολούθησαν φοιτητὲς ἀπὸ διάφορες σχολὲς τοῦ Πανεπιστημίου ποὺ εἶχαν θεμελίω οὐσιαστικὸ τῆς ζωῆς τους τὴν χριστιανικὴ πίστι. Λίγοι στὴν ἀρχή. Ἄλλὰ οἱ ἰδέες τρέχουν, ἡ ἀλήθεια κατακτάει γρήγορα ἔδαφος, οἱ γνώσεις πείθουν τοὺς ἀδαεῖς καὶ δυναμώνουν τὴν καλὴ πρόθεσι αὐτῶν ποὺ θέλουν κάτι καλύτερο. Αὐτὸς ἄλλωστε ἦταν καὶ ὁ σκοπὸς τῶν μαθημάτων αὐτῶν. Καὶ οἱ φοιτητὲς τὸ σπουδαῖο δυναμικὸ.

«Ὁφείλομε σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸ μας νὰ μορφωθοῦμε κατάλληλα, ὥστε νὰ ἀποκτήσουμε γνώσεις ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο ὄπλο γιὰ τὴ μελλοντικὴ δράσι μας». Ὡς στόχος σημειώθηκε ἰδιαίτερα «καὶ ἡ συνεχῆς προσπάθεια ποὺ ὀφείλομε νὰ δείχνουμε διὰ τὴν πνευματικὴν μας κατάρτισιν».

Ἐτσι ξεκίνησαν τὰ μαθήματα, ποὺ κράτησαν τρία χρόνια περίπου. Νὰ μάθουμε πῶς νὰ ὑπερασπιζόμεν τὴν πίστι μας καὶ νὰ βιώνουμε δυναμικὰ τὸν Χριστιανισμόν καλλιεργώντας τὴν ψυχὴ μας.

Ἀκολουθεῖ κατάλογος θεμάτων ποὺ περιλαμβάνονται σὲ σημειώσεις τοῦ τότε φοιτητοῦ τῆς Θεολογίας Γ. Ραβάνη, τ. Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ. Τὰ θέματα τοῦ φροντιστηρίου ἐνὸς κύκλου σπουδῶν ἦταν σὲ

γενικό διάγραμμα τὰ ἐξῆς:

1. Θεωρίες τῶν ἀρνητῶν.

2. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3. Μεγάλες χριστιανικὲς μορφές Ἑλλήνων καὶ ξένων, πὺν ἀποτελοῦν «τὸ ἄνθος τῆς ἐπιστήμης ἀνὰ τοὺς αἰῶνες» (Pascal, Pasteur, καὶ ἀντιπαραβολὴ μὲ Buchner, Heackel κ.λ.π.)

4. Τί κακὸ ἔφεραν οἱ ἀρνητές.

5. Ἡ Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία.

6. Συνοπτικὴ ἐξέταση τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

7. Μέσα προσελεύσεως στὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὴν πορεία τῶν μαθημάτων ἔγιναν κάποιες διαφοροποιήσεις εἰς τὸ πρόγραμμα.

Γ'

Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον γιὰ πολλοὺς νὰ πάρουν μιὰ ιδέα γιὰ τὸ πλαίσιο στὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἡ προσπάθεια τοῦ φοιτητικοῦ προβληματισμοῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Στὴν ἀρχὴ «ἀνεπτύχθη» ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀξία τῶν συγκεντρώσεων, πὺν ἀποβλέπουν σὲ μιὰ βασικὴ ἐκπαίδευση καὶ μελλοντικὴ ἐξόρμηση στὶς σχολές τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως γιὰ τὴν διάδοση τῶν χριστιανικῶν ιδεῶν.

Οἱ συγκεντρώσεις εἶχαν ἀπώτερους στόχους καὶ χρειαζόταν ἐξοπλισμὸς, πνευματικὴ θωράκιση γιὰ τὴν υπεράσπιση τῶν χριστιανικῶν ιδεῶν. Ἡ γνῶση τῶν θέσεων καὶ ἡ δυνατότητα προβολῆς ἦταν σπουδαῖο καθήκον τῶν χριστιανῶν φοιτητῶν. Οἱ ἐρασιτεχνισμοὶ ἔχουν μόνον μερικὴ ἀξία καὶ σημασία.

Κατόπιν ἀρχίζει πλέον ἡ συστηματικὴ ἐργασία. Δεδομένη θεωρήθηκε «ἡ μαχητικότητα πὺν εἶναι ἡ προοπτικὴ μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐξετασθοῦν τὰ διάφορα θέματα». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἀγῶνας ἀντιμετώπιζε σκληροὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ τὰ δεδομένα τῆς πίστεως ἦταν ἰσχυρότερα. Χρειαζόταν προετοιμασία μὲ εὐρύτερες

γνώσεις καὶ προσπάθεια γιὰ τὸν ψυχικὸν καταρτισμὸ τῶν ἀγωνιζομένων χριστιανῶν φοιτητῶν.

Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη

Οἱ σχέσεις θρησκείας καὶ ἐπιστήμης ἦταν θέμα ἰδιαίτερης ἀξίας.

«Στὴν ἀρχή, ἀναφέρεται στὸ τετράδιο τῶν σημειώσεων, ἀνεφέρθησαν αἱ διάφοροι διδασκαλίας, πὺν ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης, δῆθεν, ἐξεκόλασαν διαφόρους ἀθεϊστικὰς θεωρίας. Μεταξὺ ἄλλων οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Ρενὰν ὡς πρὸς τὸ μέλλον τὴν ἐπιστήμης πὺν κατὰ τὴ γνῶμη του ἐμελλε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ θρησκεία». «Ὀνόματα μερικῶν προφητῶν ἐγκληματιῶν γιὰ τὴν κακὴ ἐπίδρασή τους στὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ Ἰ. Σκαλτσούνης πὺν ἠγωνίζετο τότε ἐναντίον τῶν... κοσμοσωτηρίων ιδεῶν». «Ἐπειτα εἶδαμε τί συνέβαινε στὴ Δύση». Ἀναφέρονται στατιστικὲς πὺν μιλᾶνε γιὰ τὴν δῆλωση πίστεως διαφόρων ἐπιστημόνων ὅπου καταφάνηκε ὅτι οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες Ἀμερικῆς, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας πιστεύουν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι σὲ ἐρωτήματα «ἂν ἡ ἐπιστήμη ἀντιτάσσεται κατὰ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος», ἀπὸ σύνολο 88 μελῶν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας δύο ἀπήντησαν ἀρνητικῶς, ἐνῶ 72 ἐδήλωσαν κατηγορηματικῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο ἀπὸ τὶς θετικὲς ἐπιστήμες ἐκ τοῦ ὁποῖου νὰ συναχθῇ κάτι ἀντίθετο πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος, ἡ ὁποία ἀντιθέτως ἐναρμονίζεται θαυμάσια πρὸς τὸ ὑγιὲς ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οἱ ὑπόλοιποι 15 δὲν ἀπήντησαν διὰ διαφόρους λόγους».

Σήμερα μπορεῖ ὅλα αὐτὰ νὰ φαίνονται περίεργα. Ὅμως, ὅταν μεσουρανοῦσε ὁ ὕλισμος, προσπαθώντας νὰ στηριχθῇ πάνω στὴν ἐπιστήμη, ὑπῆρχαν τὰ ἀπαραίτητα δεδομένα πὺν ὅμως ἦσαν ἄγνωστα στοὺς πολλοὺς. Ἡ ἀνάγκη ἦταν νὰ μάθουμε νὰ υπερασπιζόμαστε τὴν πίστη μας καὶ μὲ «δεδομένα τοῦ κόσμου τούτου».

Στή συνέχεια, σημειώνεται στο τετράδιο των μαθημάτων του Γκιάλα: «*Μετά μᾶς ὠμίλησε ὁ ἀστρονόμος κ. Κωτσάκης ἀναπτύξας τὰς ἰδέας τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης*». Γιὰ τὸν Max Plank, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν «*ἐπιστήμη ὡς ὑποκατάστατον (Ersatz) τῆς θρησκείας*», τὸν Gerlach (1927), ποὺ διαπίστωνε ὅτι «*οἱ φυσικοὶ νόμοι δὲν εἶναι γενικοί, ἀλλὰ ἰσχύουν μόνον εἰς τὰς περιστάσεις ποὺ παρατηρήθηκαν καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐκφράζουν ἀπλῶς μέσους ὄρους*», τὸν βιολόγο Hartmann, ποὺ σὲ διάλεξή του μὲ θέμα «*ἡ φιλοσοφία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν*» παραδέχθηκε ὡς αὐτονόητη τὴν προϋπόθεσιν ἀξιωματῶν ἀναποδείκτων (ἀπριορισμός). Ἐκτὸς αὐτοῦ λέγει ὅτι ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη δέχεται καὶ μεταφυσικὰς προϋποθέσεις. Σὲ πραγματεία του (1940) μὲ τίτλο «*φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ θρησκεία*» ἀναφέρει ὅτι ἐνῶ μέχρι πρότινος αἱ σχέσεις μεταξὺ Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης δὲν ἦσαν καὶ πολὺ

φιλικαί, μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος αἱ σχέσεις μετεβλήθησαν καὶ οὐδεμία ἀθεϊστικὴ ἰδέα δύναται νὰ στηριχθῇ. Ἀκόμα ὁ Einstein στὸ διβλίο του "The evolution of Physics" τὸ 1938 γράφει ἐν κατακλείδι τοῦ συγγράμματός του: χωρὶς τὴν πίστιν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συλλάβωμεν τὴν πραγματικότητα διὰ τῶν θεωρητικῶν στοχασμῶν, χωρὶς τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐπιστήμη».

Ἔτσι τὰ μαθήματα ἔπαιρναν τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἐνημέρωση ποὺ χρειάζονταν γνώσεις. Οἱ καιροὶ ἦταν δύσκολοι καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ἦταν ἀναγκαῖα. Ὁ ἀντίπαλος εἶχε μαχητικότητα καὶ ἡ δύναμη τῆς πίστεως χρειάζοταν γερὴ θωράκιση. Ἀλλὰ διὰ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Βερίτη στοὺς φοιτητὰς θὰ συνεχίσουμε καὶ σὲ ἐπόμενο τεῦχος.

ΣΠ. Β. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΙ ΕΥΡΟΝ ΤΑ ΟΘΟΝΙΑ ΕΝΔΟΝ

*Τῆς θλίψης τὸ σκοτάδι ἄβατο,
τοὺς μολυβένιους λογισμοὺς
σπέρνει στοὺς οὐρανοὺς τῆς σκέψης,
μὰ ἡ καρδιὰ ἀδάμαστη κυμᾷ
καὶ σχίζει τὸ σκοτάδι.
Ποθεῖ ἐτούτη, φλέγεται, νὰ συναντήσῃ τὴν Αὐγή,
ποὺ χρυσαπλώνεται πάνω
στὸ ἄδειο Μνῆμα.
Καὶ γονατίζει, προσκυνᾷ
Ἄνάστασης τὰ «όρατά»,
τὰ «κείμενα» σὲ «τόπον ἕνα»,
τῆς λύπης ποὺ σαλπίζουν τὸν ἀφανισμό
καὶ τῆς Χαρᾶς τὴν εὐωδιὰ μοσχοβολᾶνε.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ



ΤΟ ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ζ) Θεωρίες τῆς γνωστικῆς λειτουργίας

Γιὰ τὴν ἐξήγηση τῆς λειτουργίας τῆς γνώσης διαμορφώθηκαν οἱ θεωρίες τοῦ Ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ Ρεαλισμοῦ: Ὁ ἰδεαλισμὸς ὀφείλει τὶς πρῶτες καταβολές του στοὺς Ἑλεᾶτες φιλοσόφους. Δέχεται ὅτι τὸ ὄν μένει αὐθυπόστατο, ἀναλλοίωτο καὶ ἀπόλυτο καὶ προσφέρεται στὴ συνείδηση. Ἐνῶ ὁ ρεαλισμὸς δέχεται ὅτι τὰ ὄντα ὑπάρχουν «μέσα» στὴ συνείδηση ἐνεργεῖα ἢ δυνάμει ἀλλὰ καὶ «ἔξω» ὡς καθεαυτὰ ὄντα καὶ ὅτι τὸ ὄν συλλαμβάνεται ἀπὸ τὴ σκέψη. Ἄς δοῦμε τὰ συμπεράσματα τῶν θεωριῶν αὐτῶν πρὸ ἀναλυτικά: 1) Τοῦ Ἰδεαλισμοῦ: Ὁ Ἰδεαλισμὸς ἔχει αἴτιμα ὅτι ἡ πραγματικότητα εἶναι ἀντικατοπτρισμὸς τῶν ἰδεῶν, καὶ ἡ συνείδηση γνωρίζει αὐτή. Πιστεύει ὅτι τὸ ἀντικείμενο καθορίζεται ἀπὸ τὴν «εἰκόνα» του, γιατί ἡ συνείδηση δεσπόζει καὶ περιέχει τὸ «εἶναι». Γι' αὐτό: 1) Ἡ ὄντικη σχέση ἐγγράφεται μέσα στὴ γνωστικὴ 2) Οἱ ὄροι ὑποκείμενο - ἀντικείμενο ἀνήκουν στὸ συνειδησιακὸ χῶρο καὶ μὲ τὴ συνάντησή τους ἡ συνείδηση ἔρχεται σὲ ὀρισμένη συνάφεια μὲ τὸν ἑαυτὸ της. 3) Τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσης καθορίζεται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Καὶ 4) Ἡ κριτικὴ τῆς γνωστικῆς λειτουργίας προηγεῖται καὶ θεμελιώνει τὴν ὄντολογία.

Καὶ 2) Τοῦ Ρεαλισμοῦ: Ὁ Ρεαλισμὸς ἔχει αἴτιμα ὅτι ἡ πραγματικότητα ἔχει ὄντολογικὴ αὐθυπαρξία καὶ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ συνείδηση. Πιστεύει ὅτι ἡ «εἰκόνα» καθορίζεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο, γιατί τὸ «εἶναι» δεσπόζει καὶ περιέχει τὴ συνείδηση. Γι' αὐτό: 1) Ἡ γνωστικὴ σχέση ἐγγράφεται στὴ συνείδηση. 2) Μὲ τὴ γνωστικὴ σχέση συνάπτονται οἱ ὄροι ὑποκείμενο - ἀντικείμενο, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὴ περιοχὴ, συναντῶνται σὲ μιὰ ὑπέρβαση τοῦ συνειδησιακοῦ χώρου. 3) Τὸ ὑποκείμενο τῆς γνώσης καθορίζεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενό της. Καὶ 4) Ἡ ὄντολογικὴ θεώρηση προηγεῖται καὶ θεμελιώνει τὴν κριτικὴ τῆς γνωστικῆς λειτουργίας.

Ὁ Descartes μὲ τὸ ἐπιχείρημά του «σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω» ἐκφράζει ὅτι τὸ πνεῦμα συλλαμβάνει τὴν ὑπαρξὴ ὡς κάτι καθεαυτὸ

φανερὸ. Δέχεται δηλαδὴ ὅτι ἡ συνείδηση εἶναι πρωταρχικὴ καὶ δημιουργεῖ τὸν «προβληματικὸν» ἰδεαλισμὸ. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Descartes ὁ Berkeley κάνει ἕνα μεγάλο βήμα πρὸς τὸ «μεθοδικὸν» ἰδεαλισμὸ. Αὐτὸς ἀμφισβητεῖ τὴν πραγματικότητα καὶ πιστεύει ὅτι τὰ ὄντα εἶναι πολλαπλότητες αἰσθητηριακῶν δεδομένων καὶ δὲν ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Τὰ αἰσθητηριακὰ ὁμῶς φαινόμενα ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ νοῦ, τὰ ὁποῖα δέχεται ἀναγκαστικὰ ὁ κενὸς νοῦς. Ὁ Berkeley πιστεύει σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Locke ὅτι ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὸ τίποτε ἀφαιρετικὰ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ γενικὴ ἰδέα.

Ἀργότερα ὁ Kant μελετώντας καὶ αὐτὸς τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα φθάνει στὸν «ὑπερβατολογικὸν» ἰδεαλισμὸ, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἰδιότητες τῶν ὄντων, ἀλλὰ εἶναι ὄροι τῆς ἐμπειρίας μας καὶ ἐπομένως τὰ «φαινόμενα» προοδηορίζονται ἀπ' αὐτούς. Ἀκόμη ὅτι ὑπάρχει μιὰ στενὴ ἐξάρτηση, ἡ ὁποία δένει μεταξὺ τους τοὺς ὄρους τῆς γνώσης, ὥστε ὄχι μόνον τὸ ἀντικείμενο νὰ καθορίζεται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο ἀλλὰ καὶ τὸ ὑποκείμενο νὰ λειτουργεῖ γνωστικὰ μόνον γιὰ τὸ ἀντικείμενο.

Ὁ Kant καὶ οἱ νεώτεροι φιλόσοφοι δέχονται ὅτι ὁ νοῦς, ὅταν ἀσχολεῖται μὲ τὴ γνώση, ἀναπτύσσει αὐτοδύναμη δραστηριότητα. Οἱ αἰσθήσεις προσκομίζουν στὴ συνείδηση τὸ «ὕλικόν» συγχρόνως ὁμῶς ἀρχίζει καὶ ἡ ἐπεξεργασία του. Πρῶτα χρησιμοποιοῦνται οἱ «a priori» μορφές τῆς «ἐποπτείας», ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος, γιὰ νὰ σχηματιστοῦν οἱ «παραστάσεις». Ἐπειτα ὁ νοῦς συγκροτεῖ τὰ λογικὰ πλάσματα, τὶς «ἐννοιες» μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν καθαρῶν μορφῶν τῆς νόησης, τῶν «κατηγοριῶν». Οἱ «a priori» γνώσεις εἶναι προϋποθέσεις τῆς ἐμπειρίας. Ἡ νοητικὴ ἐπεξεργασία εἶναι μιὰ διαδικασία «συνθετικὴ». Ὁ νοῦς συνθέτει τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων καὶ κατασκευάζει τὰ «φαινόμενα», τὶς ἐννοιες τῶν ἀντικειμένων. Τὰ «πράγματα» αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν γίνονται ἐξ ὀλοκλήρου προσιτὰ στὴν ἐμπειρία μας, ἀλλὰ ἡ σκέψη πηγαίνει πρὸς αὐτὰ καὶ εἶναι τὰ «νοούμενα», ποὺ εἶναι πέραν

ἀπὸ τὴν περιοχή πού μποροῦν νὰ ἐξερευνήσουν οἱ γνωστικὲς δυνάμεις. Τὰ «*νοούμενα*» ἢ «*νοητά*» εἶναι ἀπληθιάστα καὶ ἀσύλληπτα γιὰ τὴ γνώση μας. Αὐτὰ πλησιάζουν ὀριακὰ τὰ «*πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτά*». Καὶ αὐτό, γιὰτὶ λείπει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, μιὰ ἄλλη μὴ αἰσθητηριακὴ ἐποπτεία πού θὰ μποροῦσε νὰ πλησιάσει αὐτὰ τὰ ἀπόλυτα ἀντικείμενα καὶ νὰ τροφοδοτήσει μὲ τὴν παράστασή τους τὴ νόηση. Ἡ θεωρητικὴ σκέψη πλησιάζει τὸ ὄν, ἀλλὰ πάντα μέσα στὸν νοητικὸ χῶρο τοῦ ὑποκειμένου. Στὸ ἐπίπεδο τῆς θεωρητικῆς σκέψης τὸ «*ἀντικείμενο*» δὲν δίνει στὸ πνεῦμα, ἀλλὰ παίρνει ἀπ' αὐτὸ τὴ βεβαιότητα, μὲ τὴν ὁποία ἐπιβάλλει τὴν πραγματικότητα. Ἡ πρώτη λοιπὸν βεβαιότητα πηγάζει ἀπὸ τὴν αὐτοσυνείδηση τοῦ πνεύματος.

Ἐμεῖς ἐρχόμαστε σὲ ἐπικοινωνία παντοῦ καὶ πάντοτε μὲ τὰ «*φαινόμενα*», γιὰτὶ οἱ αἰσθητὲς ιδιότητες τῶν «*πραγμάτων*», ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ βασικοὶ ὅροι τῆς ἐμπειρίας, ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς, ὁ Χῶρος καὶ ὁ Χρόνος ὡς καὶ οἱ αἰσθητικὲς μορφὲς τῆς ἐποπτείας, ἔχουν ὑποκειμενικὴν ὑπόστασι. Τὸ γεγονός αὐτό, ὅτι στὴ συνείδησή μας γίνονται προσιτὰ μόνο τὰ «*φαινόμενα*», μᾶς πείθει ὅτι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐμπειρία ὑπάρχουν τὰ «*πράγματα καθ' ἑαυτά*». Ἔτσι ἀποδίδοντας τὸ «*εἶναι*» στὰ «*πράγματα*» ἀναγνωρίζουμε ὅτι ἡ «*ὑπαρξη*» ἀπλώνεται καὶ πέραν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, ἄρα ἔχει καὶ ὑπερβατικὴ χρῆση. Ὁ Kant μάλιστα προχωρεῖ περισσότερο καὶ ἀποδίδει ὄχι μόνο τὴν «*ὑπαρξη*», ἀλλὰ καὶ τὴν «*αἰτιότητα*» πού εἶναι μία κατηγορία στὰ «*πράγματα*». Γιατὶ «*τὰ πράγματα*» θεωρεῖ ὡς αἰτίες πού ἐνεργοῦν στὶς αἰσθήσεις καὶ δημιουργοῦν τὶς παραστάσεις. Τὰ «*πράγματα*» ὅμως δὲν μποροῦν μὲ κανένα τρόπο νὰ χωριστοῦν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δεδομένα, γιὰτὶ τότε, πῶς θὰ τὰ σκεπτόμαστε; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι νοῦς καὶ σκέπτεται ἀλλὰ καὶ αἰσθαντικότης, ἢ ὁποία τὸν ὑποχρεώνει νὰ δεχθεῖ τὴν ὑπαρξη μιᾶς ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴ συνείδησή του πραγματικότητας. Ὑπάρχει λοιπὸν ἓνας ὑπεραισθητὸς καὶ ὑπερεμπειρικὸς ἀπόλυτος κόσμος ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴ συνείδησή του. Ἔτσι τὸ ἐπέκεινα τῶν αἰσθήσεων εἶναι μιὰ ὀντολογικὴ περιοχή καὶ ὁ κόσμος δὲν περιορίζεται μόνο στὸν κόσμο τῶν αἰσθητῶν, τῶν φαινομένων, ἐκτείνεται στὴν πραγματικότητα, πού

εἶναι ὅτι ὑπάρχει καὶ ὅτι γίνεται στὸν φυσικὸ καὶ στὸν πνευματικὸ κόσμο.

Ὁ Ρεαλισμὸς καὶ ὁ Ἰδεαλισμὸς ἐμπλέκουν τὴ σκέψη σὲ ἀνυπερέβλητες δυσκολίες, ὅταν διαπιστώνουν τὴν ἀπορία: Τὸ ὑποκείμενο διακαθορίζει τὸ ἀντικείμενο ἢ διακαθορίζεται ἀπ' αὐτό; Ὁ Hartmann λέγει ὅτι τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο εἶναι ὅροι αὐτῶν, οἱ ὅποιοι διώνονται ἀπὸ τὴ συνείδηση μὲ ἐντελῶς χωριστὴν ἀπόχρωση. Τὸ ὑποκείμενο πού γνωρίζει μὲ τὸ ἀντικείμενο πού γνωρίζεται δὲν ταυτίζονται μὲ τὴν πράξη πού τὰ συσχετίζει οὔτε χάνουν τὴν ὑπόστασή τους μέσα σ' αὐτήν. Μέσα στὴ συνείδηση ἢ «*εἰκόνα*» τοῦ ἀντικειμένου εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο. Ἡ «*εἰκόνα*» ὅμως καὶ τὸ ἀντικείμενο καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχή, τὶς κατηγορίες, καὶ οἱ νόμοι τῆς γνώσης εἶναι καὶ νόμοι τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσης.

Ὁ Ρεαλισμὸς ἀσχολούμενος μὲ τὸ ἐρώτημα, ἕως ποῦ δαθμὸ εἶναι προσιτὴ στὴ γνώση ἢ πραγματικότητα, διακρίνεται: 1) Στὸ δογματικὸ ρεαλισμὸ, ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ ἕως τὸ τέλος τῆς. 2) Στὸν ἀγνωστικισμὸ τύπου Kant ἢ Spenser, ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ καθόλου, γιὰτὶ μὲ τὸν κοινὸ νοῦ τὸ «*εἶναι*» μένει ἀσύλληπτο καὶ 3) Στὸν κριτικὸ ρεαλισμὸ, ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ ἐν μέρει, καὶ δίδει μιὰ μέση ἀπάντηση δεχόμενος ὅτι τὸ ὄν προσφέρεται στὴ συνείδηση ἐν μέρει. Πρᾶγμα πού συμβιβάζει κάπως τὶς δύο πρῶτες ἀκραεῖς ἀπαντήσεις. Τὸ ἐν μέρει στηρίζει ὁ Hartmann καὶ στὴν περιορισμένη λογικότητα τοῦ ὑποκειμένου. Σ' ἓναν ἀπόλυτο νοῦ τὸ ἀντικείμενο θὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ ἐντελῶς αἰσθητῶν, ἐνῶ γιὰ μᾶς δὲν μπορεῖ. Γι' αὐτὸ ἓνα μέρος τῆς καθεαυτότητος τοῦ ἀντικειμένου θὰ μένει ἔξω ἀπὸ τὴ λογικὴ σύλληψη. Ἔτσι δεχόμεστε ὅτι ἓνα μέρος τῶν κατηγοριῶν τῆς γνώσης συμπίπτει μὲ ἓνα μέρος τῶν κατηγοριῶν τοῦ εἶναι. Ὁ Hartmann μάλιστα δὲν ταυτίζει αὐτὴ τὴ μερικὴ σύμπτωση, ἀλλὰ κάνει λόγο γιὰ ἀναλογία τῶν κοινῶν κατηγοριῶν καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι κάτι μέσα στὶς κατηγορίες τοῦ εἶναι παραμένει τὸ ἴδιο μέσα στὶς κατηγορίες τῆς γνώσης. Αὐτὸς βαθαίνοντας τὸ ρεαλισμὸ δείχνει ὅτι σὲ κάθε φωτισμένη κριτικὴ ρεαλιστικὴ θεώρηση τοῦ εἶναι ὑπάρχει ἓνα βάθος ἀγνωστικισμοῦ.

Γ. ΜΑΥΡΙΚΑΚΗΣ



ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Από μιὰ άποψη, είναι λίγο ιστορία. Είναι όμως περισσότερο ή σκέψη που γυρίζει πίσω στο παρελθόν. Λίγο πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στα τέλη της δεκαετίας του '30, κυκλοφορούν οι «Ακτίνες». Ένα περιοδικό που ήρθε να ταραξή τα λιμνάζοντα ύδατα.

Στην άπλοϊκή θεωρία της άρνησης που βασίλευε τότε, άντέταξαν άρνηση. Δύο άρνήσεις κάνουν μία κατάφαση. Και το νέο περιοδικό ήταν κατάφαση στη ζωή. Μία κατάφαση αιτιολογημένη, θεμελιωμένη. Τέλος στην αυθαιρέσια των γενικεύσεων, του «δέν υπάρχει Θεός», του «ή έπιστήμη άπέδειξε...».

Παρουσίασαν την άλήθεια επώνυμα, με έπιστήμη και γνώση. Δίπλα στα βαρυσήμαντα έπιστημονικά άρθρα, τα πρωτοποριακά φιλοσοφικά και κοινωνικά μελετήματα. Η τέχνη και ή λογοτεχνία. Τα νέα ρεύματα, οι νέες τάσεις. Το Παρίσι όχι του Μουλέν Ρουζ αλλά του Φρανσουά Μωριάκ, του Μαριταίν, του Μπερνάνός, του Πεγκύ, του Κλωντέλ. Η μεγάλη λογοτεχνία που έχει –και αυτή– άρνηθή την άρνηση και θαδίζει με όδηγό την πίστη.

Περιοδικό προβληματισμού οι «Ακτίνες», καταπαίαστηκαν με τη ζωή και τα προβλήματά της θετικά. Όχι για να μεταδώσουν άγχος, αλλά για να δώσουν λύσεις. Όχι για να γκρεμίσουν, αλλά για να χτίσουν. Να ξαναβάλουν θεμέλια. Και τὰ είχε άνάγκη τὰ θεμέλια αυτά ό άνθρωπος της δεκαετίας του '30, όπως και της δεκαετίας του '40, όπως και σήμερα. Γιατί φαίνεται πως ό άνθρωπος εύκολα

μπουχτίζει. Εύκολα κουράζεται στον άνήφορο. Και ξαναρχίζει τὰ ίδια. Πάλι ή άρνησις των άξιών. Πάλι το «φάγωμεν, πλώμεν». Πάλι ή βασιλεία της ύλης με όλα τὰ προβλήματα που κουβαλάει μαζί της.

Και λοιπόν; Θα ξαναρχίσουμε από την άρχή; Μά μήπως ματαιοπονούμε; Να θέσω διαφορετικά το έρώτημα: Είναι ό σημερινός άνθρωπος εύτυχισμένος; Είναι ή σημερινή εποχή καλλίτερη από το τέλος της δεκαετίας του '30; Ναι; Και το άγχος; Και το Aids; Και τὰ ναρκωτικά; Και ή βία; Και ή φθορά των θεσμών; Και τὰ τραγικά άδιέξοδα;

Αν είχαμε τουλάχιστον ήγέτες ίκανούς να άντιμετωπίσουν άποτελεσματικά τὰ προβλήματα; Να μάς βγάλουν από το άδιέξοδο; Δυστυχώς, τέτοιο είδος δέν υπάρχει. Ούτε φαίνεται στον όρίζοντα. Και τὰ γκάλοπ δείχνουν ότι ό κόσμος έχει απογοητευθή από τούς έπαγγελματίους προσφέρουν σωτηριάν. Πλήρης άδιαφορία για τούς πολιτικούς και την πολιτική. Κάτι περισσότερο: άηδία. Ίδιως μεταξύ των νέων.

Αδίκως; Δέν θα το έλεγα. Άλλωστε, ούτε οι ίδιοι τολμούν να το ίσχυρισθούν. Και ψελλίζουν, όλοι, το "mea culpa", χωρίς, όμως, να πείθουν για την ειλικρίνειά τους.

Λοιπόν; Τι λέτε; Θα ήταν χρήσιμη μιὰ εύκαιρία, κάθε τόσο, για μιὰ συζήτηση, για ένα προβληματισμό στην πορεία μας; Να συνεχίσουμε την παράδοση αυτού του Περιοδικού που, όπωςσδήποτε, έγραψε ιστορία;

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ



ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΕΚ ΤΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ

Αξιότιμοι Κύριοι,

Επιθυμῶ νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὸ ἄρθρο ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ J. Lejeune δημοσιευθὲν εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου 1995, («Ἀκτίνες» ἔτ. 58, ἀρ. 558, σελ. 33), μὲ τίτλο «Γενετική Μηχανική».

Τὸ ἄρθρο ἐρχεται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄποψη τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου διετύπωνα. Κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτήν, ἔπρεπε τὰ σημερινὰ καὶ ὀπωσδήποτε τὰ αὐριανὰ ἐπιστημονικὰ καὶ βιοτεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα στὸν κλάδο τῆς γενετικῆς νὰ διαφυλάσσωνται εἴτε ἀπὸ ἅγια πρόσωπα μὲ ἐπιστημονικὲς γνώσεις, π.χ. μοναχοὺς ὅπως ὁ Mendel, εἴτε ἀπὸ ἐπιστήμονες μὲ τάσεις ἀγιοσύνης, ὅπως ὁ Pascal. Μιὰ ἐναλλακτικὴ λύσις θὰ ἦτο ἡ ἀδελφικὴ συνεργασία τῶν μὲν μετὰ τῶν δέ.

Τὶς θέσεις αὐτὲς εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ διατυπώσω, ἐνίοτε καὶ ἐγγράφως, εἰς τὸ ἀπώτερο παρελθόν, σὲ ἐπιστημονικοὺς καὶ ἄλλους κοινωνικοὺς κύκλους, καὶ συχνὰ εἶχαν θεωρηθῆ ἀκραιῆς.

Εἶναι ὅμως κάτι τὸ ἀκραιῶς ὑπερμέγεθες αὐτὸ ποὺ διακυβεύεται: ἡ βιολογικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ «ναὸς Θεοῦ ζῶντος».

Θὰ ἔπρεπε νὰ συνειδητοποιήσῃ κανεὶς ὅτι σήμερα κινεῖται ἡ βιοτεχνολογία σὲ ἐπίπεδα σαφῶς βαθύτερα στὸν κλάδο τῆς γενετικῆς, σὲ σύγκριση μὲ ἄλλες προηγθεῖσες ἐποχὲς (π.χ. τὴν ἐποχὴ παρασκευῆς τῶν ἐμβολίων εὐλογίας ἢ διφθερίτιδος κ.λ.π.). Ὅχι μόνον ἀσχολεῖται μὲ κυτταρικὰς ὑπομονάδες, ἀντὶ γιὰ διάκριτα ὁλόκληρα κύτταρα, ἀλλὰ ἐπιχειρεῖται

σειρὰ μικροχειρισμῶν ἐπὶ τῶν μορίων ποὺ σχηματίζουν τὶς ἐν λόγῳ ὑπομονάδες. Οἱ τελευταῖες ἐργαστηριακὲς πράξεις ἀποτομῶν ἐπεμβάσεις μὲ σκοπίμους στόχους ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς μοριακῆς δομῆς, δηλ. τῆς λεπτοτέρας ἐπὶ μοριακοῦ ἐπιπέδου δομῆς τῶν οὐσιῶν ποὺ σχηματίζουν τὶς ἀναφερθεῖσες κυτταρικὲς ὑπομονάδες. Οἱ οὐσίαι αὐτὲς θεωροῦνται ὅτι εὐρίσκονται πλησίον τῆς πηγῆς αὐτοῦ τοῦ πράγματος ποὺ ἀποκαλοῦμε ζωὴ. Τὸ σπουδαιότερο ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦ ὁποίου εἴμεθα σήμερα μάρτυρες, ὅσον ἀφορᾷ τὴν βιοτεχνολογία. Εἶναι τὸ ἀναμενόμενο.

Σὲ ἄλλες ἐποχὲς, (π.χ. τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ Stephenson), ἡ ἐπιστήμη καὶ τεχνολογία εὐκόλα ἀπεμάκρυναν ὡς δεισιδαιμονία τὶς ἐγειρόμενες ἀντιρρήσεις. Πρέπει νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ ὅτι οἱ ἐποχὲς αὐτὲς παρήλθαν ἀνεπιστρεπτί. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γενετικὴν, δὲν ὀμιλοῦμε γιὰ παραγωγή σπόρων φυτῶν ἀνθεκτικῶν σὲ ὠρισμένες χημικὲς οὐσίαι ποὺ σκοτώνουν ἄλλα φυτὰ, ἢ σπόρων δυναμένων νὰ ἀποθηκευθοῦν γιὰ μακρότερα χρονικὰ διαστήματα ἢ γενικῶς σπόρων μὲ εὐρύτερο φάσμα συνθηκῶν ἀποθηκείσεως (π.χ. τομάτας Flavr Savr). Οὔτε μιλοῦμε γιὰ φυτὰ παραγωγῆς μὲ λιγώτερο σάκχαρο. Οὔτε κἂν μιλοῦμε γιὰ ὑβρίδια ἀμνῶν-ἐριφίων τὰ ὁποῖα κινοῦν τὸ δημόσιο ἐνδιαφέρον καὶ τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν γενικῶς τὸν ἀποτροπισασμὸν ἢ τοὐλάχιστον τὸ αἶσθημα «κακογοουσιᾶς». Τὰ θέματα αὐτὰ ἤδη ἐξετάζονται ὑπὸ μερικῶν, ὀλίγων κρατικῶν ὀργανισμῶν καὶ ὑπάρχουν συνέδρια, ὅπως ἡ National Consensus Conference ἐπὶ τῆς Φυτοτεχνολογίας, εἰς τοὺς χώρους τοῦ National Science Museum, Λονδίνο (ἴδε International Biotech-

nology Laboratory (December 1994 p. 4.), τὰ ὅποια εἶναι ἄξια θερμῶν συγχαρητηρίων ὡς πρωτοβουλίες πού ἐξασφαλίζουν ἀκεραιότητα προθέσεων. Πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνση κινοῦνται καὶ κάποιες νομοθετικές ρυθμίσεις.

Ὅμως εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὁμιλοῦμε γιὰ βασικώτερες μελλοντικές ἐπεμβάσεις πού δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν σὲ «ὀλίσθημα» πού θὰ ἰσοδυναμοῦσε ἐνδεχομένως πρὸς μία κληρονομούμενη «διαμαρτία περὶ τὴν διάπλασιν», ἓνα «ἀμάρτημα» πού θὰ διαιωρίζόταν καὶ τὸ ὅποιο, μετὰ μερικές ἴσως δεκάδες γενεῶν, μετὰ μερικές ἴσως χιλιετίες, θὰ προσδιόριζαν οἱ ἀπόγονοί μας ὡς «προλατορικό», ἐνῶ εμεῖς οἱ πατέρες τους, θὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι! Τότε, καμμία ἰατρικὴ πράξις, κανένα νομοθετικὸ σῶμα, κανένα ἐμπνευσμένο εὐσεβὲς κήρυγμα, καμμία πολιτικὴ βούλησις καὶ κανένα στρατηγικὸ σχέδιο, δὲν θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ διορθώσῃ τὸ λάθος!

Θὰ ἤθελα νὰ συγχαρῶ ἐνθέρμως τὴν σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες» καθὼς καὶ τὸν μεταφραστὴ καὶ σχολιαστὴ, γιὰ τὸ μνημειῶδες αὐτὸ ἄρθρο τοῦ ἐκλιπόντος καθηγητοῦ J. Lejeune. Μᾶς ἐπιτρέπει μετὰξὺ ἄλλων καὶ τὴν προσέγγιση τοῦ καθηγητοῦ ὡς ἀνθρώπου μὲ βαθέως ἀνθρώπινα αἰσθήματα, κάτι πού συνήθως χάνεται μέσα στὴν τύρβη τῶν σύγχρονων ἐπιστημονικῶν συνεδρίων.

Φ. Σ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

Τακτικὸ μέλος Εὐρωπαϊκῆς
Ἑταιρείας Γενετικῆς τοῦ Ἄνθρώπου

ΟΙ ΠΟΜΑΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Στὴν ὀροσειρὰ τῆς Ροδόπης, στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Βουλγαρία, κατοικοῦν ὡς γνωστὸν οἱ Πομάκοι. Οἱ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1991, ἀνέρχονται

σὲ 35.000 καὶ εἶναι μουσουλμάνοι. (Τὸ σύνολο τῶν μουσουλμάνων τῆς Δυτ. Θράκης ἀνέρχεται σὲ 115.000). Οἱ ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας Πομάκοι ὑπολογίζονται περὶ τοὺς 150.000 μὲ 200.000. Πρόκειται γιὰ ἀρχαῖο θρακικὸ φύλο, ταυτιζόμενο μὲ τοὺς Ἀγριάνες, πού μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἄτταλο, συμπολέμησε μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο καὶ ὁ βασιλιάς του Λάγγαρος, φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου, προτίθετο νὰ νυμφευθεῖ τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴ τοῦ στρατηλάτη Κύννα. Ὁ γάμος ματαιώθηκε λόγω θανάτου τοῦ Λάγγαρου. Ἐπίσης, ὑπενθυμίζεται ὅτι τὸν Ἀλέξανδρο ἀκολούθησαν 4.000 Θράκες. Στὴν μάχη τοῦ Γρανικοῦ ἀρχηγὸς τῶν Θρακῶν ἦταν ὁ Ἀγάθων τοῦ Τυρίμμα. Τὸ 1628 ἐξισλαμίσθηκαν. Τὰ ἐρειπωμένα μοναστήρια στὸ Παπίκιο ὄρος τὸ μαρτυροῦν, ὅπως καὶ τὰ χριστιανικά τους ἔθιμα (τὸ σταύρωμα παιδιοῦ πρὶν κοιμηθεῖ ἢ τὸ σταύρωμα τοῦ ψωμοῦ πού ἔπεσε στὸ ἔδαφος, τὸ ὄνομα Ἡλίας πού εἶναι σύννηθες). Ἡ Βουλγαρία τοὺς θεωρεῖ Βούλγαρους ἐξισλαμισθέντες. Ἡ Τουρκία (τουρκικὸ προξενεῖο Κομοτηνῆς) στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ὁποίας τοὺς ἔχουμε στείλει, τοὺς ὑποχρεώνει νὰ προσλαμβάνουν τουρκικά ὀνόματα. Ζοῦν τὸ δράμα τους ὡς τρίγλωσσοι. Ὅμιλουν πομάκικα, γλώσσα ὁμιλουμένη ἀλλὰ μὴ γραφομένη, συναλλάσσονται στὰ ἑλληνικά καὶ διδάσκονται τὰ τουρκικά. Πολλοὶ Πομάκοι ἀναζητοῦν τὴν ταυτότητά τους καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ διδάσκονται στὰ ἑλληνικά. Μήπως πρέπει ἀφανῶς νὰ ὀργανώσουμε ἱεραποστολὴ καὶ νὰ τοὺς ἐκχριστιανίσουμε, τονίζοντας τὴν ἀρχαία καταγωγή τους, προσδίδοντάς τους ἀρχαιοελληνικά χριστιανικά ὀνόματα, καὶ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὴ γλώσσα τους; Ἄν ὑπάρχει κάποια βασικὴ σκέψεις αὐτές, μήπως πρέπει νὰ ἀναλάβει τὴ σχετικὴ προσπάθεια ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία σὲ συνεργασία μὲ τὶς ἀρμόδιες ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές;

Μὲ τιμὴ
ΚΡΗΤΙΚΟΠΟΛΙΤΗΣ



ΣΧΟΛΙΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΠΡΟΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Στήν ἐτήσια ἐκδήλωση πού ὀργανώνει κάθε χρόνο ὁ σύλλογος «τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς», στήν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας εἶχε τὴν εὐκαιρία τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριό στίς 3 Ἀπριλίου νὰ παρακολουθήσει τὴν ὁμιλία τοῦ τ. ὑπουργοῦ κ. Νικολάου Μάρτη μὲ θέμα: «Μακεδονία πρόφραγμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Εἶναι γνωστὴ καὶ πανελληνία ἀνεγνωρισμένη ἢ ἐπὶ μίαν σχεδὸν εἰκοσαετία δραστηριότητα τοῦ κ. Ν. Μάρτη γιὰ τὴν ἔγκαιρη καὶ σὲ ἀνύποπτον γιὰ πολλοὺς χρόνον, ἐνημέρωση τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἡγεσίας, τῆς διεθνoῦς κοινῆς γνώμης, καθῶς καὶ τοῦ ἑλλαδικoῦ καὶ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς μακεδονικῆς γῆς ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή τῶν Σκοπιανῶν καὶ τῶν ἐμφανῶν καὶ ἀφανῶν ὑποστηρικτῶν των, γεγονὸς πού ἐπέδρασε στήν ἐπιτυχία τῆς ὅλης αὐτῆς ἐκδηλώσεως.

Κατὰ τὴν ὁμιλία του αὐτὴ ὁ κ. Μάρτης σὲ μία σύντομη ἱστορικὴ ἀναδρομὴ, στηριζόμενος σὲ γραπτὲς μαρτυρίες ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἱστορικῶν, ἀναφέρθηκε στοὺς συνεχεῖς πολεμικοὺς ἀγῶνες τῶν Μακεδόνων ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὸν Ε΄ π.Χ. μέχρι τὸν Δ΄ μ.Χ. αἰῶνα μὲ τὴν κάθοδο τῶν Γότθων Βησιγότθων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση βαρβαρικῶν εἰσβολῶν, Σλαύων κ.λ.π. ἐπιδρομῶν στὰ χρόνια τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, προασπίζοντας ἔτσι καὶ τὸν νοτιώτερο ἑλλαδικὸ χῶρο.

Ἐπίσης ἔκανε λόγο γιὰ τὴν σύσταση τῶν πρώτων ἀρματολικίων στήν μακεδονικὴ γῆ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, γιὰ τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα, ὁ ὁποῖος ἐπλασιοῦτο κυρίως ἀπὸ Μακεδόνες συναγωνιστὲς καθῶς καὶ γιὰ τὴν ἐνοπλὴ ἐξέγερση

σὴν Μακεδονία κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821, μὲ συνέπεια τὴν ἀπασχόληση σημαντικῶν δυνάμεων τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἔμμεση βοήθεια σὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὸν Μωρητᾶ καὶ τὴν Ρούμελη (βλέπε σχετικὸν ἄρθρον στὸ παρὸν τεῦχος τοῦ κ. Γ. Παπαδημητρίου μὲ τίτλο «Ἡ Μακεδονία στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821») γιὰ νὰ καταλήξει στοὺς γνωστοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν διάσωση καὶ ἀπελευθέρωση τῶν βορείων μας ἐπαρχιῶν κατὰ τὸν λήγοντα αἰῶνα μὲ τὸν μακεδονικὸ ἀγῶνα (1904-1908) τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἑλληνικὴ συμμετοχὴ στοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους στὸ μακεδονικὸ μέτωπο.

Ἐξ ἄλλου εἰδικὸς λόγος ἐγένετο γιὰ τὴν λαμπρὰ ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ γιὰ τὸ ἐκπολιτιστικὸ του ἔργο τοῦ ἰδίου καὶ τῶν διαδόχων του (κυρίως τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκιδῶν) σὲ ὁλόκληρη τὴν Ἀνατολή καὶ τὴν Αὔγουπτο καὶ τὴν τεράστια σημασία τῆς στίς μετέπειτα ἱστορικὲς ἐξελίξεις σὲ παγκοσμια κλίμακα μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο ἐπέδρασε θετικὰ στοὺς μετέπειτα Ρωμαίους κατακτητὲς καὶ τὴν εὐρεία διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ὅλες αὐτὲς οἱ καταστάσεις δημιουργήσαν τὶς κατάλληλες συνθήκες, ὅτε ἐπέστη ὁ καιρὸς, γιὰ τὴν ἐξάπλωση τοῦ Εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Ἰδιαίτερα εὐλογημένη ἢ χῶρα τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρξε ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ ἐπαρχία, πού δέχθηκε τὸ μήνυμα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλο, γιὰ νὰ δώσει πλοῦσιους καρποὺς στοὺς μετέπειτα χριστιανικοὺς αἰῶνες, γενόμενῃ ὀρημητῆριο ἱεραποστολικῶν ἐξορηγήσεων στοὺς Σλαῦους καὶ φιλοξενώντας σὴν χερσόνησο τοῦ Ἄθω τὴν χιλιόχρονη μοναστικὴ πολιτεία τοῦ

Ἁγίου Ὄρους, μὲ ὅλες τὶς εὐεργετικὲς ἐπιδράσεις τῆς στὴν διατήρηση τοῦ ὄρθοδόξου φρονήματος.

Ὅλα αὐτὰ θεβαίως εἶναι ἐν πολλοῖς γνωστά. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ἐπίσης ὅτι τὸ κλίμα ἀδιαφορίας ποὺ παρατηρήθηκε τὶς τελευταῖες δεκαετίες γύρω ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ θέματα καὶ τὸ ὑλιστικὸ φρόνημα ποὺ επικρατεῖ σὲ εὐρύτατα στρώματα τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς κοινωνίας καθιστοῦν τέτοιες ἐκδηλώσεις ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀναζωογόνηση τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐπίκαρο τὸν λόγο τοῦ Ἰωάννα Δραγούμη ὁ ὁποῖος στὶς ἀρχὲς τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα ἔγραψε: «*Νὰ ξέρετε πὼς ἂν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία ἢ Μακεδονία θὰ μᾶς σώσει. Θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν μετριότητα καὶ τὴν φατριούνη, θὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὸν αἰσχρὸ ὕπνο, θὰ μᾶς ἐλευθερώσει. Ἄν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία, ἢ Μακεδονία θὰ μᾶς σώσει.*»

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ ἡ ζωὴ τῆς χώρας ἀναστατώθηκε ἀπὸ εὐρείας ἐκτάσεως καὶ ἐντάσεως κινητοποιήσεις τῶν παραγωγικῶν τάξεων, ποὺ ἀντέδρασαν στὰ κυβερνητικὰ οἰκονομικὰ μέτρα, ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴν διεύρυνση τῆς φορολογικῆς βάσεως.

Δὲν θὰ ὑπεισέλθουμε στοὺς λόγους τῆς ἀντιδικίας αὐτῆς, οὔτε βέβαια στὶς πολιτικὲς προεκτάσεις ποὺ αὐτὴ συνεπάγεται. Θὰ ἠθέλαμε ὅμως νὰ σχολιάσουμε ἐξ ἀφορμῆς τῶν γεγονότων αὐτῶν ἕνα γενικώτερο φαινόμενο τὸ ὁποῖο συχνότατα ἐπαναλαμβάνεται τὶς τελευταῖες δεκαετίες.

Ὅλες αὐτὲς οἱ δυνάμικες κινητοποιήσεις ἔχουν ἀποκλειστικὰ αἷτια οἰκονομικὲς διεκδικήσεις. Ὅλη ἡ εὐαισθησία τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ἐξαντλεῖται στὰ οἰκονομικὰ τῶν ἐνδιαφέροντα καὶ συμφέροντα. Δὲν παρατηρεῖται ὅμως ἀντίστοιχα ἀγωνιστικὴ ἀντίδραση ὅταν ψηφίζονται στὴν Βουλὴ νόμοι ἀντίθετοι στὶς πνευμα-

τικὲς παραδόσεις τοῦ τόπου, ὅπως ἐκεῖνοι γιὰ τὴν νομιμοποίηση τῶν ἀμβλώσεων, γιὰ τὸν ἀντικειμενικὸ κλονισμὸ τοῦ γάμου καὶ ἄλλα παρόμοια. Δὲν ἐκδηλώνονται εὐρείας κλίμακος διαμαρτυρίες γιὰ τὴν ἐπιεικὴ καὶ σκανδαλώδη μεταχείριση τῶν ἐμπόρων τοῦ λευκοῦ θανάτου στὰ σωφρονιστικὰ καταστήματα, γιὰ τὴν ἐξαχρείωση τοῦ ἡμερήσιου καὶ περιοδικοῦ τύπου καὶ τῶν τηλεοπτικῶν σταθμῶν, γιὰ τὴν ἀναρχία ποὺ επικρατεῖ στὰ σχολεῖα.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα κοινωνικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν ἠθικὴ ὑποβάθμιση τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς κοινωνίας ἔχουν ἰσχὺ ὅσα ἔγραψε στὸ τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» τὸν Μάρτιο τ.ἔ ὁ συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ κ. Δημήτριος Βαλληδροῦς γιὰ τὸν «κοινωνικὸ μισθισμὸ», ποὺ ἔχει σὺν συνέπεια τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀνοχή τοῦ εὐρύτερου κοινοῦ στὶς ἠθικὲς παρεκτροπές, ποὺ συντελοῦν στὴν μείωση τῆς κοινωνικῆς ἀντιστάσεως. Ἐὰν δὲν ὑπάρξει μία πνευματικὴ στροφὴ τῶν εὐρύτερων λαϊκῶν στρωμάτων πρὸς τὶς ἐπιταγὲς τοῦ Οὐρανοῦ, οὔτε στὰ οἰκονομικὰ προβλήματα θὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ βρεθεῖ λύση κοινωνικῶν ἰσορροπιῶν, καὶ ἡ κακοδαιμονία τοῦ τόπου θὰ συνεχίζεται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς ἐπισημαίνουν τὸ χρέος τῶν ἀγωνιστῶν τῆς πίστεως νὰ ἀνταποκριθοῦν στὸν πνευματικὸ συναγεμιὸ στὸν ὁποῖον τὰ πράγματα μᾶς καλοῦν γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμὸ τοῦ λαοῦ μας.

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΡΑΚΗ

Ὁ κ. Ν. Σοῦλεντάκης στὸ ἄρθρο του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης (περίοδος 1912-22) ποὺ δημοσιεύθηκε στὰ τεύχη Φεβρουαρίου-Μαρτίου τ.ἔ ἀναφέρθηκε πέραν τῶν ἱστορικῶν συγκυριῶν γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς περιοχῆς αὐτῆς στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια καὶ τῶν συνθηκῶν ἐγκαταλείψεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Τμήματος αὐτῆς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1922 καὶ

στην προσπάθεια που καταβλήθηκε από το ελληνικό κράτος την χρονική αυτή περίοδο για την διοικητική οργάνωση αυτής. Από ότι προκύπτει από το κείμενο αυτό καταβλήθηκε μία αξιόπαινη προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτήν, παρά το γεγονός, ότι και στα χρόνια αυτά η συνοχή του ελληνισμού λόγω του γνωστού διχασμού είχε σε σημαντικό βαθμό διαταραχθεί.

Η άναδρομή αυτή στο παρελθόν κρίνεται αναγκαία γιατί στις ημέρες μας υπάρχει διάχυτη ή εντύπωση ότι το κρατικό ενδιαφέρον —παρά τις όποιεςδήποτε περιπτώσεις του αντίθετου διακηρύξεις— για την ευαίσθητη αυτή ακριτική περιοχή είναι μειωμένο και η δημόσια διοίκηση ανεπαρκής για την αντιμετώπιση των ειδικών προβλημάτων αυτής.

Υπενθυμίζουμε επί τη ευκαιρία ότι το παρελθόν έτος συνετάγη ειδική μελέτη υπό την εποπτεία των οικονομολόγων καθηγητών μελών της Ακαδημίας Αθηνών για την οικονομική ανάπτυξη της Θράκης, προϋπόθεση για την συγκράτηση του ελληνικού πληθυσμού στις εστίες του και την άποφυγη δυσμενούς μεταβολής

της αναλογίας Ελλήνων και Μουσουλμάνων κατοίκων. Δεν γνωρίζουμε τις προθέσεις της εκτελεστικής εξουσίας επί του προγράμματος αυτού, ούτε και το ύψος των κονδυλίων, που θα διατεθούν για τον σκοπόν αυτό.

Εκείνο, το οποίο θέλει να έπισημάνει η στήλη αυτή είναι ότι πέραν των μελετών και των κονδυλίων για να υπάρξει θετικό αποτέλεσμα απαιτείται και η έμπυχος παρουσία του ελληνικού κράτους. Με άλλα λόγια άνθρωποι έμπνεόμενοι από άποστολικό ζήλο και έθνικό παλμό θα πρέπει να επανδρώσουν τις υπηρεσίες εκείνες που θα κληθούν να αναλάβουν την πραγματοποίηση όποιουδήποτε προγράμματος, δεδομένου ότι μέχρι σήμερα η μετάθεση ενός υπαλλήλου στην Θράκη θεωρείται δυσμενής μεταχείριση.

Και ακόμη μια δυναμική κρατική παρουσία θα μπορέσει να αξιοποιήσει κάθε προσφορά της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ώστε να έπιτευχθεί ο μεγάλος αυτός έθνικός σκοπός.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

«AKTINES». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην έκαστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Ακτίνες», οδός Καρύστη 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Αθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Αθήναι. Τιμή τεύχους δρχ. 150. Έτησίαι συνδρομή, έσωτερικού δρχ. 1500, έξωτερικού 18 \$ U.S.A. Η διευθυνσις έπιφυλάσσει εις έαυτήν το δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφα. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται. Αναγγελία εντύπων έν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Αθήναι, Μάιος 1995

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἵπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

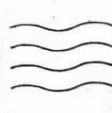
ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

**Ἐπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου**

Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίαι:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»

Καρότση 14, 105 61 Ἀθῆναι – Τηλ. 32 35 931



«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

**Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»**

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α'	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β'	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α'	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β' ...	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)	1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	800
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	800
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἔκδοσις)	500
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	500
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ	500
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	500
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	500

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.